

**Broedvogels van het
Hooghalerveld in 2017**

Willem van Manen

Sovon-rapport 2017/55

Broedvogels van het Hooghalerveld in 2017

Willem van Manen

Sovon-rapport 2017/55
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon 2017

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Foto's: Willem van Manen

Wijze van citeren: van Manen W. 2017. Broedvogels van het Hooghalerveld in 2017. Sovon-rapport 2017/55. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

ISSN-nummer: 2212 5027

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Beschrijving van het gebied.....	4
3. Werkwijze.....	7
3.1. Methode & veldwerk.....	7
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens.....	7
3.3. Weersomstandigheden.....	8
4. Resultaten.....	9
4.1. Vergelijking met eerdere karteringen.....	10
4.2. Soortbesprekingen.....	16
5. Evaluatie.....	32
6. Literatuur.....	33
Bijlage 1. Bezoektijden in het Hooghalerveld 2017.....	34
Bijlage 2. Aantallen broedvogels in Boswachterij Hooghalen bij opeenvolgende karteringen.....	35
Bijlage 3. Aantallen broedvogels in Boswachterij Grolloo bij opeenvolgende karteringen.....	36
Bijlage 4. Aantallen broedvogels in Boswachterij Schoonloo bij opeenvolgende karteringen.....	37
Bijlage 5. Verspreidingskaarten 2017.....	38

Samenvatting

In 2017 is in opdracht van Staatsbosbeheer het Hooghalerveld (4058 ha) in Midden-Drenthe gekarteerd op broedvogels. Het gebied bevat globaal de boswachterijen Hooghalen, Grolloo en Schoonloo en de tussengelegen beekdalen.

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de Basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (van Dijk & Boele 2011). Hierbij zijn de meeste aanwezige soorten gekarteerd, met uitzondering van de meest algemene (Winterkoning, Merel, Roodborst, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink). In het hele gebied zijn vijf integrale bezoeken gebracht (bijlage 1) die meest voor zonsopgang aanvingen. Vrijwel alle delen van het gebied zijn tweemaal in de schemer (voorafgaand aan de ochtendbezoeken) bezocht om soorten vast te stellen die overdag niet of nauwelijks actief zijn. In juli zijn wespendienven geïnventariseerd vanuit de toppen van hoge bomen. In totaal is tussen 10 maart en 21 juli 562 uur en 45 minuten aan veldwerk besteed, neerkomend op een onderzoekintensiteit van 8,3 minuten/ha.

In totaal werden 98 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 90 zijn gekarteerd. Conform de Rode Lijst is 1 soort ernstig bedreigd 4 bedreigd, 9 kwetsbaar en 9 gevoelig. Het Hooghalerveld en de tussenliggende beekdalen hebben daarmee een belangrijke functie voor vogels van bos, heide en moeras in zowel regionaal als nationaal opzicht. Dichtheden van bosvogels als Zwarte Specht, Wespendief, Boomklever en Appelvink zijn inmiddels gelijk of hoger dan in de betere delen van de Veluwe. In de beekdalen is het vooral de hoge dichtheid van Watersnip die, ook in landelijk perspectief, uitzonderlijk is.

In het algemeen geldt dat trends in het Hooghalerveld niet wezenlijk afwijken van landelijke trends (www.sovon.nl), mogelijk met uitzondering van Zwarte Specht en Watersnip, die landelijk lijken af te nemen.

Perceel 80-jarige fijnspar met kleine kaalkap, licht aangetast door letterzetter, Hooghalen vak 9, 14 juli 2017.

1. Inleiding

In 2017 is in opdracht van Staatsbosbeheer het Hooghalerveld (4058 ha) in Midden-Drenthe gekarteerd op broedvogels. Het gebied bevat globaal de boswachterijen Hooghalen, Grolloo en Schoonloo en de tussengelegen beekdal. De inventarisatie vond plaats in het kader van het Subsidiestelsel Natuur en landschap – SNL- waarin onder andere het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie. Hans Boll en Pauline Arends waren contactpersoon bij Staatsbosbeheer. Petra Verburg was verantwoordelijk voor de begeleiding vanuit het Sovon-kantoor. Sovon-collega's Lara Marx en John van Betteray worden bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport. Petra Verburg van Sovon en Hans Boll en Pauline Arends van Staatsbosbeheer voorzagen het concept van commentaar.

Veel dank verder aan het personeel van Staatsbosbeheer en met name Pauline Arends, John van Heijningen, Evert Thomas, Tjeerd Langhout en Karel Bos, die hun waarnemingen doorgaven en behulpzaam waren bij het in perspectief plaatsen van ontwikkelingen in het gebied. Verder vergezelden Ewa van Manen, Matthijs Smaal en Roelof Speelman mij enkele malen in het veld.

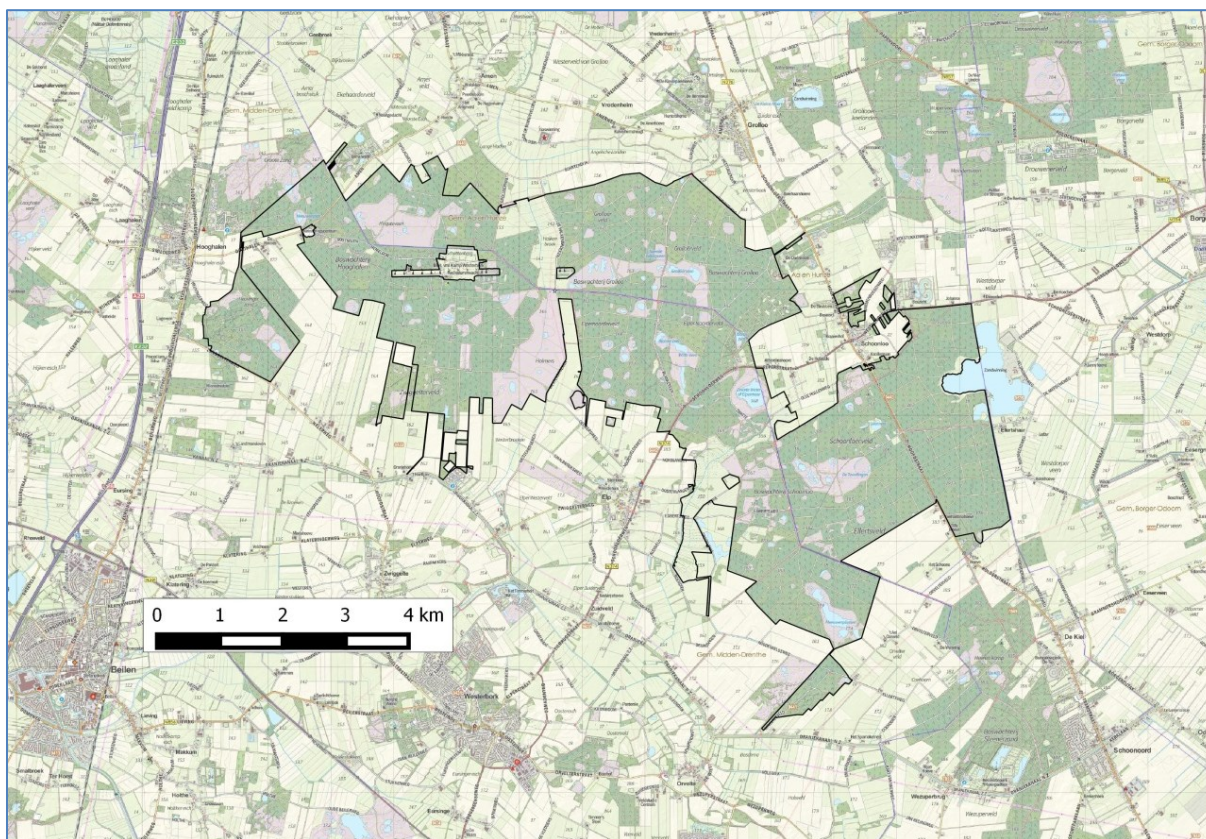
In dit rapport worden de soorten gepresenteerd volgens de systematiek van de Commissie Soorten Nederlandse Avifauna (CSNA) die per 1 januari 2013 in gebruik is genomen door Sovon. Voor de volgorde van deze lijst zie www.dutchavifauna.nl/list.

Bijna dekkende vegetatie van Waterviolier in nat elzenbos in de Holmers, 24 mei 2017.

2. Beschrijving van het gebied

Het onderzochte gebied heeft een oppervlakte van 4058 ha. Het grootste deel wordt in beslag genomen door de boswachterijen Hooghalen, Grolloo en Schoonloo, een kleiner deel door de beekdalen Holmers-Halkenbroek en de Elperstroom. Het gebied wordt grotendeels omgeven door intensief gebruikt agrarisch cultuurland en iets verder weg liggen verspreid esdorpjes. Grotere campings liggen alle op enige afstand van het gebied. Binnen het gebied is een natuurkampeerterrein in Boswachterij Schoonloo aanwezig en een groepskampeerterrein in Boswachterij Grolloo. In Hooghalen en Grolloo bevinden zich radiotelescopen van de Radiosterrenwacht Westerbork, waardoor een groot deel van deze boswachterijen niet toegankelijk is voor gemotoriseerd verkeer. In Hooghalen ligt ook het voormalige Kamp Westerbork. De grote stroom bezoekers die dit met zich meebrengt, beweegt zich in een smalle baan van parkeerplaats naar kamp. In de rest van het gebied kom je weinig mensen tegen. De boswachterijen zijn grotendeels aangeplant op heideontginningen, tussen 1925 en 1950. Enkele delen zijn van later datum en percelen die veel schade ondervonden van de stormen in 1972-73 zijn daarna opnieuw ingeplant. Bij de eerste aanplant is in Boswachterij Grolloo en Hooghalen vooral gebruik gemaakt van lariks en fijnspar, in Boswachterij Schoonloo van lariks, douglas en beuk. Zomereik werd weinig gebruikt, soms als laanboom en in enkele gevallen als bijmengsoort of hoofdboomsoort. Minder voorkomende boomsoorten zijn sitkaspar en grove den. In veel van deze percelen is een tweede boomlaag opgeslagen van vooral lariks, met name daar waar zwaar is gedund. In larikspcelen kan de tweede boomlaag inmiddels aspectbepalend zijn en op sommige plekken is ze nagenoeg even hoog (maar dichter en met dunnere stammen) dan de oorspronkelijke aanplant. Op plekken waar geen sprake is van een dekkende tweede boomlaag, is vaak een struiklaag aanwezig van lijsterbes of vuilboom en, mits voldoende open, een kruidlaag van pijpestrootje of bochtige smele. Met name in het noordoosten van Boswachterij Grolloo en Schoonloo, in percelen die niet al te sterk zijn gedund en inmiddels bijna 90 jaar oud, staat lokaal veel klaverzuring. In de oostrand van Hooghalen, het zuidwesten van Grolloo en het zuidwesten van Schoonloo is recent alle lariks uit percelen gekapt en kort daarop de waterstand omhoog gebracht in het kader van hydrologisch herstel. In de meeste gevallen heeft zich hier nog geen bijpassende vegetatie ontwikkeld.

Figuur 1. Ligging van het onderzochte gebied.

Zicht over het Hingsteveen richting het noordoosten, 11 juli 2017.

Enkele delen van het gebied bestaan uit oudere stuifzandbebossing die is aangelegd aan het eind van de 19e of begin van de 20e eeuw. Het gaat om het Heuvingerzand bij Hooghalen en De Dennen bij Schoonloo. In het Heuvingerzand is het oorspronkelijke bos nog grotendeels aanwezig. De grove dennen worden inmiddels voorbij gegroeid door zomereiken. Op veel plekken is een dichte struiklaag aanwezig. Het gebied De dennen is opener en kent ook enkele jeneverbesstruwelen.

Eikenhakhout of strubben komen voor langs de westrand van het Heuvingerzand, de westrand van het Zwiggelerveld, de westrand van De Dennen en de losse percelen ten noorden van Schoonloo. Dit bos wordt gekenmerkt door aanwezigheid van veel kamperfoelie en op sommige plekken zevenster, dalkruid en salomonszegel in de kruidlaag.

Belangrijkste heideterreinen in het gebied zijn het Hingsteveen in Hooghalen (nat met opslag van berk, seizoensbegrazing met runderen), het Zwiggelerveld in Hooghalen (periodiek droog met veel opslag van lage grove den, seizoensbegrazing schapen, soms runderen), Smalbroekenplas in Hooghalen (afwisselend droog en nat met aanzienlijk deel ontwikkelende heidevegetatie op afgeplagde landbouwgrond, seizoensbegrazing schapen) het Halkenveen en Grolloërveen in Grolloo (nat met vrij veel pijpestrootje en plassen), De Tweelingen in Schoonloo (middenstuk droog en licht geaccidenteed met veel opslag van jeneverbes en aan weerszijden natter deel met veel pijpestrootje, permanente begrazing runderen) en de Meeuwenplas in het zuidoosten van Schoonloo (overwegend nat met enkele ondiepe plassen die in de loop van het voorjaar van 2017 droog vielen, seizoensbegrazing runderen).

Het beekdal Holmers tussen Boswachterij Hooghalen en Grolloo vormt de uiterste bovenloop van de Drentsche Aa. In 2002-03 is hier de bouwvoor afgegraven en ontwatering grotendeels gedempt. Intussen heeft zich hier een vegetatie ontwikkeld van wilg, berk, grove den en lariks (tot 6 m hoog) op de permanent droge delen, wilg en els op delen die periodiek nat zijn. Hiertussen liggen kleine grazige bloemrijke of door heide gedomineerde open plekken. Op flanken met kwel staat veel holpijp in permanent natte (tot 1 m diepe) delen lisdodde en riet. In het ten noorden van de Holmers liggende Halkenbroek is de bouwvoor niet afgegraven, maar wel de afwateringsloop gedempt in de winter van 2013. Hierdoor is het voormalige grasland een stuk natter geworden. In sommige delen is een grasvegetatie instant gebleven met voornamelijk witbol, in andere delen heeft pitrus de overhand gekregen. In delen met veel kwel staat holpijp. In het noorden van het gebied is een plas ontstaan met vooral liesgras en lisdodde als oeverbegroeiing.

Van de Elperstroom is in het noordelijk deel de waterstand omhoog gebracht rond 2000, waardoor het gebied zeer nat is geworden met lokaal wel een meter water in natte periodes. Natte delen zijn begroeid met riet of lisdodde, drogere met grassen en pitrus. Veel van de houtwallen en een elzenbosje zijn afgestorven. Het gebied wordt begraaasd door een kudde runderen. In het zuidelijk deel is de waterstand lager en worden de graslanden jaarlijks gehooid.

Bosreservaat in Boswachterij Schoonloo, waar decennialang niet is gedund en waar zich, mogelijk niet toevallig, in juli 2017 langdurig een Middelste Bonte Specht ophield. 28 april 2017.

Het noordelijk deel van de Elperstroom was in het vroege voorjaar van 2017 alleen begaanbaar met lieslaarzen. 1 april 2017.

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de Basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (van Dijk & Boele 2011). Hierbij zijn de meeste aanwezige soorten gekarteerd, met uitzondering van de meest algemene (Winterkoning, Merel, Roodborst, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink). Alleen in het beekdal Holmers/Halkenbroek zijn alle soorten gekarteerd, vanwege vergelijkbaarheid met een kartering in 2010 van dit deel. De werkwijze is gericht op het registreren van zang, balts en overige waarnemingen, waarbij veel aandacht uitgaat naar uitsluitende (gelijktijdige) waarnemingen. Bij roofvogels, Zwarte Specht en Grauwe Klauwier zijn nesten gezocht en gecontroleerd.

In het hele gebied zijn vijf integrale bezoeken gebracht (bijlage 1) die meest voor zonsopgang aanvingen. Vrijwel alle delen van het gebied zijn tweemaal in de schemer (voorafgaand aan de ochtendbezoeken) bezocht om soorten vast te stellen die overdag niet of nauwelijks actief zijn. In juli zijn wespendienven geïnventariseerd vanuit de toppen van hoge bomen.

In totaal is tussen 10 maart en 21 juli 562 uur en 45 minuten aan veldwerk besteed, neerkomend op een onderzoekintensiteit van 8,3 minuten/ha.

Delen van de Holmers zijn weliswaar begaanbaar, maar zonder GPS is het bijzonder moeilijk oriënteren. 24 mei 2017.

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd, inclusief de door de waarnemer afgelegde route. Bij thuiskomst zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die licht afwijken van de standaard BMP-criteria, vanwege het kleinere aantal bezoeken. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar

resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer in het veld. De database van het Hooghalerveld is zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden. De clustercriteria zijn bijgesloten als metadata in de database.

3.3. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Tabel 1 geeft een globale indruk van de omstandigheden gedurende het broedseizoen 2017. Tijdens de bezoeken waren de weersomstandigheden overwegend gunstig. Na een zachte en vrij natte winter, was het voorjaar droog en vaak vrij warm. Hierdoor droogden veel plassen in de loop van het broedseizoen uit, wat gevolgen had voor de geschiktheid voor watervogels. In het voorafgaande jaar was er een behoorlijke mast van eik en beuk, waardoor het in de bossen krioelde het van de rosse woelmuizen en bosmuizen. Voor buizerds en uilen waren de omstandigheden daardoor gunstig.

Tabel 1. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, dagelijks aantal zonuren en duur neerslag) in de periode maart-juni 2017, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor langjarig gemiddelde (1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2017	Ref	2017	Ref	2017	Ref
Maart	8,6	6,2	178	125	54	68
April	8,6	9,2	200	178	25	44
Mei	15,0	13,1	226	213	29	61
Juni	18,0	15,6	231	201	62	68
Juli	17,9	17,9	207	211	110	78

Volledig opgedroogde Meeuwenplas in het zuidwesten van Boswachterij Schoonloo. Zelfs de Kleine Plevieren werd dit te gortig. 29 juni 2017.

4. Resultaten

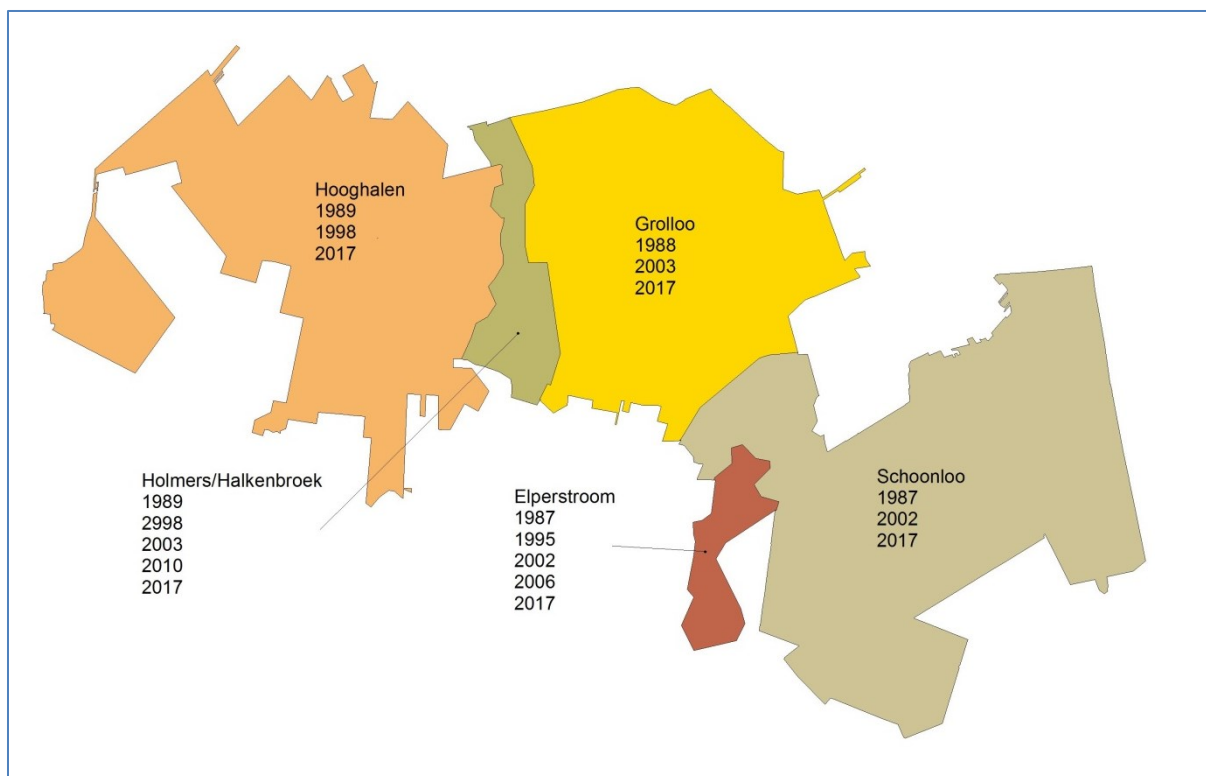
In totaal werden in het Hooghalerveld 98 soorten vastgesteld als broedvogel, waarvan er 90 zijn gekarteerd (tabel 2). Naast de soorten in de tabel kwamen Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink alle algemeen voor. Conform de Rode Lijst is 1 soort ernstig bedreigd, 4 bedreigd, 9 kwetsbaar en 9 gevoelig.

Tabel 3. Broedvogels van het Hooghalerveld in 2017. De Rode lijststatus (Van Beusekom et al. 2005) is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig).

Soort	N	N/100 ha	RL	Soort	N	N/100 ha	RL
Knobbelzwaan	2	0.05		Goudhaan	549	13.53	
Grauwe Gans	51	1.26		Vuurgoudhaan	88	2.17	
Grote Canadese Gans	7	0.17		Kuifmees	155	3.82	
Nijlgans	12	0.30		Zwarte Mees	326	8.03	
Kuifeend	16	0.39		Matkop	201	4.95	GE
Krakeend	3	0.07		Glanskop	3	0.07	
Wilde Eend	141	3.47		Boomleeuwerik	11	0.27	
Zomertaling	4	0.10	KW	Veldleeuwerik	6	0.15	GE
Wintertaling	7	0.17	KW	Oeverzwaluw	138	3.40	
Fazant	2	0.05		Staartmees	78	1.92	
Roerdomp	1	0.02	BE	Fluiter	5	0.12	
Dodaars	29	0.71		Braamsluiper	2	0.05	
Geoorde Fuut	1	0.02		Grasmus	153	3.77	
Wespendief	6	0.15		Tuinfluiter	60	1.48	
Havik	9	0.22		Zwartkop	609	15.01	
Sperwer	10	0.25		Sprinkhaanzanger	26	0.64	
Buizerd	48	1.18		Spotvogel	2	0.05	GE
Waterral	7	0.17		Bosrietzanger	8	0.20	
Waterhoen	11	0.27		Kleine Karekiet	34	0.84	
Meerkoet	26	0.64		Boomklever	398	9.81	
Kleine Plevier	8	0.20		Boomkruiper	324	7.98	
Kievit	15	0.37		Spreeuw	52	1.28	
Watersnip	33	0.81	BE	Zanglijster	270	6.65	
Houtsnip	12	0.30		Grote Lijster	66	1.63	
Kokmeeuw	72	1.77		Grauwe Vliegenvanger	51	1.26	GE
Holenduif	15	0.37		Blauwborst	29	0.71	
Houtduif	222	5.47		Gekraagde Roodstaart	87	2.14	
Zomertortel	8	0.20	KW	Paapje	4	0.10	BE
Koekoek	4	0.10	KW	Roodborsttapuit	96	2.37	
Kerkuil	2	0.05	KW	Bonte Vliegenvanger	121	2.98	
Bosuil	17	0.42		Heggenmus	69	1.70	
Ransuil	3	0.07	KW	Huisemus	3	0.07	GE
Nachtzwaluw	9	0.22	KW	Gele Kwikstaart	7	0.17	GE
Ijsvogel	1	0.02		Witte Kwikstaart	8	0.20	
Draaihals	1	0.02	EB	Boompieper	294	7.24	
Groene Specht	22	0.54	KW	Graspieper	11	0.27	GE
Zwarte Specht	12	0.30		Groenling	24	0.59	
Grote Bonte Specht	382	9.41		Putter	57	1.40	
Kleine Bonte Specht	11	0.27		Sijs	58	1.43	
Wielewaal	6	0.15	KW	Kneu	79	1.95	GE
Grauwe Klauwier	21	0.52	BE	Kruisbek	39	0.96	
Gaai	220	5.42		Goudvink	97	2.39	
Kauw	9	0.22		Appelvink	342	8.43	
Zwarte Kraai	9	0.22		Geelgors	50	1.23	
Raaf	1	0.02	GE	Rietgors	74	1.82	

4.1. Vergelijking met eerdere karteringen

Eerdere karteringen in Boswachterij Hooghalen zijn uitgevoerd 1989 (Wessels & van Manen 1990) en 1998 (van Manen 1998). Boswachterij Grolloo is onderzocht in 1988 (Bijlsma & Wessels 1989) en 2003 (Ottens 2003) en Boswachterij Schoonloo in 1987 (Wessels en Bijlsma 1987) en 2002 (Ottens 2002). Het beekdal Holmers/Halkenbroek is gekarteerd in 2010 (van Manen 2011). Daarnaast zijn gegevens gebruikt van karteringen in de Elperstroom uit 1987 (provinciale kartering) en 1995, 2002 en 2006 (Evert Thomas). De begrenzing van gebieden die in verschillende jaren zijn gekarteerd, zijn weergegeven in figuur 2.

Figuur 2. Ligging van in de tekst behandelde deelgebieden en jaar van inventarisatie.

Holmers-Halkenbroek

De gegevens van Holmers-Halkenbroek staan in de tabellen 4-6. Met name in de beginjaren zijn minder soorten geteld, maar in 2010 en 2017 alle soorten. Op de 40 ha grasland die slechts voor een deel is aangekocht door SBB en waar voor een groot deel reguliere landbouw wordt bedreven, zaten in 1989 en 1998 nauwelijks vogels, en dat is zo gebleven (tabel 4). Echte weidevogels als Kievit en Graspieper zijn er verdwenen en in een enkele slootkant heeft zich een Roodborsttapuit of Kneu gevestigd.

Tabel 4. Broedvogelterritoria in de agrarische strook ten oosten van het afgegraven deel van de Holmers (40,8 ha). - = mogelijk aanwezig als broedvogel, maar niet geteld.

Soort	1989	1998	2003	2010	2017	Soort	1989	1998	2003	2010	2017
Kievit	5	2	1	0	0	Gele Kwikstaart	0	1	1	0	1
Veldleeuwerik	0	2	1	0	1	Graspieper	2	4	3	0	0
Grasmus	1	2	0	0	1	Kneu	-	1	1	0	2
Roodborsttapuit	0	1	4	0	2	Geelgors	1	4	1	0	0

In het Halkenbroek was de situatie in 1989 en 1990 typisch voor de verdrogende Drentse beekdalen. Een kwijnende en ijle populatie weidevogels, waaruit de Grutto al was verdwenen en soms nog een

resterend Paapje zat. In 2003 was het gebied ruiger geworden vanwege verminderd agrarisch gebruik en waren vrijwel alle weidevogels verdwenen, met uitzondering van Graspieper, die floreert in dergelijke stadia. Ook hadden zich Roodborsttapuiten gevestigd, maar wat betreft aantallen en soortenrijkdom bereikte het gebied toen ongeveer een dieptepunt. In 2010 was het gebied een stuk natter geworden door het afdammen van zijsloten. Doordat agrarische activiteit zo goed als afwezig was, sloegen elzen op langs de hoofdsloot en verpitruiste het grasland, wat leidde tot een sterke toename van ruigtesoorten als Grasmus, Fitis, Sprinkhaanzanger, Blauwborst, Roodborsttapuit en Rietgors. Na de vernatting in 2013 namen deze soorten af, omdat met het dempen van sloten ruigte verdween en deze op andere plekken onder water kwam te staan. De vernatting leverde een explosie aan watervogels en in mindere mate moerasvogels op. Er vestigden zich enkele Kieviten in het gebied vanwege de toegenomen openheid en de aanwezigheid van eilandjes in de ondiepe watervlaktes.

Tabel 5. Aantalsverloop van broedvogels in het Halckenbroek (57 ha), vernat in 2013. - = mogelijk aanwezig als broedvogel, maar niet geteld.

Soort	1989	1998	2003	2010	2017	Soort	1989	1998	2003	2010	2017
Knobbelzwaan	0	0	0	0	1	Fitis	-	-	-	13	1
Grauwe Gans	0	0	0	0	5	Grasmus	1	7	3	17	12
Nijlgans	0	0	0	0	1	Tuinfluitier	-	-	-	5	2
Kuifeend	0	2	0	0	0	Zwartkop	-	-	-	3	2
Krakeend	0	0	0	0	3	Sprinkhaanzanger	0	0	0	6	10
Wilde Eend	-	0	0	4	21	Bosrietzanger	3	2	0	7	2
Zomertaling	0	0	0	0	2	Kleine Karekiet	-	0	0	0	7
Wintertaling	0	1	0	0	0	Boomkruiper	2	1	0	1	1
Kwartel	0	0	0	1	0	Winterkoning	-	-	-	1	2
Dodaars	0	0	0	0	2	Spreeuw	-	-	-	2	1
Waterral	0	0	0	0	1	Merel	-	-	-	2	1
Waterhoen	-	0	0	0	3	Grote Lijster	1	2	0	0	0
Meerkoet	-	0	0	0	10	Blauwborst	0	0	0	3	5
Scholekster	1	0	0	0	0	Gekraagde Roodstaart	-	1	1	1	0
Kievit	3	4	0	0	4	Paapje	2	0	0	0	0
Watersnip	1	4	1	2	5	Roodborsttapuit	0	3	4	11	9
Wulp	0	1	0	0	0	Heggenmus	-	1	-	0	0
Kokmeeuw	0	0	0	0	60	Gele Kwikstaart	0	0	0	0	1
Koekoek	0	1	0	0	1	Boompieper	4	8	6	15	8
Grauwe Klauwier	0	0	0	2	0	Graspieper	0	3	5	2	0
Gaai	-	-	-	0	1	Vink	-	-	-	4	3
Zwarte Kraai	-	1	-	0	0	Groenling	-	-	-	1	0
Pimpelmees	-	-	-	4	1	Putter	0	0	0	1	1
Koolmees	-	-	-	3	2	Kneu	-	3	0	0	0
Matkop	-	0	0	1	1	Geelgors	1	1	1	4	0
Boerenwaluw	0	0	0	1	0	Rietgors	0	0	1	7	6
Tjiftjaf	?	?	?	5	2						

In de Holmers was in 1989 nog sprake van een weidevogelpopulatie met meerdere paren van Kievit, Grutto, Wulp en Scholekster en aanzienlijke aantallen van Veldleeuwerik en Graspieper. Afgezien van enkele Graspiepers en Veldleeuweriken was het gebied in 1998 hoegenaamd vrij van vogels. In 2003, eigenlijk nog tijdens de periode van afgraven en vernatten, vestigden zich Kievit en Kleine Plevier, waren Graspieper en Veldleeuwerik stabiel en vestigden zich allerlei soorten van jonge ruigte, zoals Kwartelkoning, Roodborsttapuit en Grasmus. In 2010 was het gebied volledig getransformeerd in een dicht moeras met in de natste delen open water, omringd door velden lisdodde en op de natte delen van de flanken wilgenstruweel van meer dan een meter hoog of elzen tot 5 m hoog. Op de drogere delen opslag van lariks, berk, wilg, tot een hoogte van 4 m. Met name in het zuidoosten bleven op de drogere delen open plekken in stand, waar zich nog lang Veldleeuweriken handhaafden. Een strook lands de ooststrand kende in die tijd periodieke begrazing met vee en hier was de vegetatie veel korter. Ook hier kwamen nog soorten als Graspieper en Veldleeuwerik voor. In- en aan de randen van de lisdodde-vegetatie hadden zich grote aantallen Meerkoeten, Waterrallen en een enkele Dodaars en Roerdomp gevestigd. In de de natte delen van de flanken waren Blauwborst, Rietgors, Watersnip en

Grasmus zeer talrijk. In de drogere delen vestigden zich voorzichtig bosvogels als Merel, Zanglijster en Gaai, maar meestal was dit aan de uiterste randen, waarbij het de vraag was of er daadwerkelijk werd gebroed in het gebied. In 2010 werden bijvoorbeeld nog geen nesten gevonden van Gaai en Merel, wel één van Zanglijster. In 2017 was de lisdodde-vegetatie veel ijler geworden, mogelijk door een natuurlijke successie, mogelijk ook een handje geholpen door de Grauwe Ganzen die zich in het gebied hebben gevestigd. Meerkoet was sterk afgenomen en ook Waterrallen, die in 2010 tijdens het doorkruisen van het terrein meerdere malen per bezoek onder je voeten wegschoten, waren sterk afgenomen, hetzelfde geldt voor Rietgors en in mindere mate voor Blauwborst en Watersnip. De lichte toename van riet wordt weerspiegeld in het grotere aantal Kleine Karekieten. Van de soorten van vroege bosstadia en ruigte is Grasmus stabiel (die gaat dus binnenkort afnemen) en Roodborsttapuit en Sprinkhaanzanger in zijn aantal gedaald. Soorten van open terrein als Graspieper en Veldleeuwerik zijn nagenoeg verdwenen. Soorten van jonge bosstadia als Fitis, Tuinfluiter en Zwartkop zijn sterk toegenomen en wat betreft de eerste twee soorten, mogelijk al op hun hoogtepunt. Bosvogels als Tjiftjaf, Merel, Zanglijster en Gaai zijn sterk toegenomen (van Merel en Zanglijster veel, van Gaai enkele nesten), maar met soorten als Roodborst, Winterkoning en Vink wil het nog niet vloten. Het grote aantal Grauwe Klauwieren op dit moment heeft te maken met optimale omstandigheden langs de weg die het gebied aan de oostkant afgrenst.

Tabel 6. Verloop van broedvogelaantallen in de Holmers (84,3 ha), afgegraven en vernat in 2002-03.
- = mogelijk aanwezig als broedvogel, maar niet geteld.

Soort	1989	1998	2003	2010	2017	Soort	1989	1998	2003	2010	2017
Knobbelzwaan	0	0	0	2	1	Fitis	-	-	-	38	108
Grauwe Gans	0	0	0	0	8	Braamsluiper	0	0	0	1	0
Nijlgans	0	0	0	1	0	Grasmus	0	3	8	28	29
Wilde Eend	-	0	-	7	2	Tuinfluiter	0	0	-	8	16
Wintertaling	2	1	0	0	0	Zwartkop	-	1	2	8	15
Kwartel	0	1	0	0	0	Sprinkhaanzanger	0	0	0	8	4
Roerdomp	0	0	0	1	1	Spotvogel	1	0	0	0	1
Dodaars	0	0	0	1	0	Bosrietzanger	0	0	1	3	0
Waterral	0	0	0	9	5	Kleine Karekiet	-	0	0	9	13
Kwartelkoning	0	0	1	0	0	Winterkoning	-	-	-	1	0
Waterhoen	-	0	0	1	1	Spreeuw	-	-	-	2	0
Meerkoet	-	0	-	16	6	Merel	-	-	-	4	18
Scholekster	3	0	1	0	0	Zanglijster	0	0	1	1	6
Kleine Plevier	0	0	2	0	0	Roodborst	-	-	-	2	3
Kievit	12	0	3	0	0	Blauwborst	0	0	1	13	11
Watersnip	0	0	1	9	6	Paapje	0	1	1	0	0
Grutto	4	0	0	0	0	Roodborsttapuit	0	6	10	16	5
Wulp	2	0	0	0	0	Heggenmus	-	0	-	1	0
Zomertortel	0	0	0	0	1	Gele Kwikstaart	7	1	0	0	0
Koekoek	0	0	1	0	0	Witte Kwikstaart	-	-	-	1	1
Wielewaal	0	0	0	0	1	Boompieper	3	1	4	1	3
Grauwe Klauwier	0	0	0	0	5	Graspieper	26	12	17	14	0
Gaai	-	-	-	1	4	Vink	-	-	-	2	2
Zwarte Kraai	-	0	1	0	0	Groenling	-	0	-	1	0
Pimpelmees	-	-	-	0	4	Putter	0	0	1	5	0
Koolmees	-	-	-	1	6	Kneu	-	5	5	8	7
Matkop	-	0	0	0	3	Goudvink	0	0	0	0	1
Veldleeuwerik	20	9	10	12	1	Geelgors	4	2	3	5	11
Staartmees	0	0	1	0	0	Rietgors	0	2	4	48	23
Tjiftjaf	-	-	-	2	8						

Elperstroom

De karteringen in de Elperstroom zijn waarschijnlijk onderling niet steeds goed te vergelijken. Bij de kartering in 1987 was de onderzoeksintensiteit laag, maar werden gegevens ruimer geïnterpreteerd,

waardoor soms vrij makkelijk grote aantallen en zeldzame soorten als broedvogel werden opgevoerd. Bij de karteringen in 1995-2006 werden alle soorten meegenomen, wat soms tot andere resultaten leidt voor de schaarsere soorten, door minder aandacht voor uitsluitende waarnemingen. De resultaten staan in Tabel 7. In 1987 broedde nog een handjevol weidevogels in het gebied, maar op enkele Watersnippen na, waren die al in 1995 verdwenen. In de jaren daarna bleef de vogelbevolking tamelijk constant. Na de vernatting rond 2000 werd het gebied gekoloniseerd door watervogels, Blauwborst en Kleine Karekiet.

Tabel 7. Verloop van broedvogelaantallen in de Elperstroom (119 ha), vernaat in 2000?
- = mogelijk aanwezig als broedvogel, maar niet geteld.

Soort	1987	1995	2002	2006	2017	Soort	1987	1995	2002	2006	2017
Grauwe Gans	0	0	0	0	5	Braamsluiper	-		1	0	1
Nijlgans	0	0	0	0	1	Grasmus	26	29	24	21	25
Wilde Eend		5	4	2	14	Tuinfluit	-	15	15	14	8
Zomertaling	0	0	0	0	2	Zwartkop	-	10	8	13	11
Fazant	?	?	2	1	0	Sprinkhaanzanger	0	0	1	0	0
Buizerd	0	1	2	0	2	Spotvogel	0	3	1	1	0
Torenavalk	2	1	0	0	0	Bosrietzanger	11	2	7	11	6
Meerkoet	0	0	0	0	7	Kleine Karekiet	-	0	2	0	11
Scholekster	1	0	0	0	0	Boomklever	0	0	1	0	5
Kievit	7	0	0	0	6	Boomkruiper	12	8	3	7	7
Watersnip	23	2	6	3	16	Winterkoning	-	23	20	20	-
Wulp	2	0	0	0	0	Spreeuw	-	8	5	0	16
Holenduif	3	1		2	1	Merel	-	10	9	10	-
Houtduif	-	11	10	15	3	Kramsvogel	2	0	0	0	0
Turkse Tortel	-	2	0	0	0	Zanglijster-		6	6	3	7
Zomertortel	5	-	2	0	0	Grote Lijster	1	1	2	0	0
Koekoek	2	2	2	2	1	Grauwe Vliegenv.	0	0	0	0	2
Bosuil	0	0	1	0	0	Roodborst	-	3	1	6	-
Ransuil	1	0	0	0	0	Blauwborst	0	0	0	0	5
Groene Specht	0	0	0	0	1	Gekraagde Roodst.	-	15	13	12	2
Grote Bonte Specht	0	2	2	1	5	Roodborsttapuit	0	2	2	1	2
Kleine B. Specht	0	0	1	0	5	Bonte Vliegenvanger	-	2	0	1	2
Grauwe Klauwier	0	0	2	2	5	Heggenmus	-	2	1	0	1
Gaai	-	3	3	3	4	Gele Kwikstaart	1	0	0	0	1
Kauw	-	6	0	0	0	Witte Kwikstaart	-	3	2	0	0
Zwarte Kraai	-	4	5	5	0	Boompieper	22	39	24	27	20
Goudhaan	-	1	1	0	1	Graspieper	0	0	2	0	1
Pimpelmees	-	7	2	6	-	Vink	-	17	6	9	-
Koolmees	-	14	12	11	-	Putter	0	0	0	0	3
Zwarte Mees	-	1	0	0	0	Kneu	0	1	0	0	0
Matkop	-	1	3	1	4	Appelvink	3	0	0	0	2
Staartmees	-	0	1	0	5	Geelgors	10	23	13	19	9
Tjiftjaf	-	32	24	14	-	Rietgors	3	0	4	6	11
Fitis	-	34	15	18	-						

De boswachterijen Hooghalen, Grolloo en Schoonloo

Het grootste deel van het gebied bestaat uit de boswachterijen. In de bespreking en in tabel 8 zijn deze samen genomen, omdat de jaren van inventarisatie per periode vrij dicht bij elkaar liggen en ontwikkeling in vogelbevolking in het algemeen op elkaar lijkt. Gegevens staan per boswachterij en per jaar vermeld in bijlage 2-4.

Op de vennen is Wintertaling sterk afgenomen en zijn Zomertaling en Slobeend verdwenen. Ook sterk afgenomen is de ooit zeer algemene Meerkoet. Daarvoor in de plaats zijn de drie soorten ganzen gekomen. Dodaars bleef stabiel en Geoorde Fuut fluctueert waarschijnlijk mee met de Kokmeeuwen, die nu nog maar mondjesmaat tot broeden komen in het gebied.

Onder de roofvogels nam de Havik sterk in aantal af (zie verder onder soortbespreking). Sperwers zijn aanvankelijk afgenomen, maar lijken de afgelopen jaren weer enigszins toe te nemen, mogelijk vanwege afnemende predatiedruk door Haviken. De Buizerd nam aanvankelijk nog toe na aan het begin van de jaren zeventig te zijn weggevaagd door gebruik van persistente gifstoffen in de landbouw. De stand is nu licht afgenomen ten opzichte van een jaar of 15 geleden. Wespandieven zijn constant, maar Torenvalk en Boomvalk zijn als broedvogel verdwenen. Daarbij moet worden aangetekend dat de opgegeven Boomvalken voor de eerste periode alle berusten op niet-broedende vogels. Het enige zekere broedgeval stamt uit 1998. Kerkuil en Bosuil zijn gedurende de afgelopen 30 jaar toegenomen, Ransuilen sterk afgenomen. Toegenomen predatiedruk door Haviken, door sterke afname van oorspronkelijke hoofdprooiën als duiven en Konijn, zou hoofdreden kunnen zijn voor afname van Ransuil, maar hoe Kerkuil en Bosuil zich dan aan deze predatie weten te onttrekken is onduidelijk. De Ruigpootuilen in 1988 in Grolloo maakten deel uit van een kleine invasie, veel kleiner dan die aan het eind van de jaren zeventig en in 2008, toen twee nesten met jongen zijn gevonden in Boswachterij Schoonloo. Tot dusver is dergelijke invasies geen lang leven beschoren, want in de regel zijn de vogels na enkele jaren weer vertrokken.

De weinige steltlopers namen in aantal af, wat logisch is voor de echte weidevogels, die overal in aantal afnemen. Echter ook Watersnip en Houtsnip namen gestaag af, ondanks de vernattingsmaatregelen in het gebied (die voor Houtsnip niet per se gunstig hoeven uit te pakken). Mogelijke oorzaak zou hierbij ook de sterk toegenomen stand van grondpredatoren als Das en Boommarter kunnen zijn.

Zoals overall elders het geval is, nam de Zomertortel sterk af. Frappant is dat ook Holenduiven zijn afgenomen, hoewel die het landelijk niet slecht doen. De Koekoek is zeer sterk afgenomen, al moet worden betwijfeld of er ooit sprake is geweest van 45 territoria. Waarschijnlijk werd in de periode 1987-89 niet bijzonder streng gelet op uitsluitende waarnemingen. Dat er echter sprake is van een enorme afname staat vast. De oorzaak kan liggen in afname van belangrijke waardvogels als Heggenmus en Graspieper (in het boerenland), maar waarschijnlijk is er meer aan de hand, want Koekoeken nemen ook af in moerasgebieden met veel Kleine Karekieten, waarvan geen afname werd vastgesteld in Nederland.

Ook Zwarte Spechten werden aanvankelijk zeer nonchalant gekarteerd, waarbij vrijwel iedere waarneming tot een territorium moet hebben geleid. Mogelijk was de stand aan het eind van de jaren tachtig een fractie hoger dan aan het eind van de jaren negentig, maar de 43 opgegeven paren zullen hier nooit hebben gebroed. De recentelijke toename is reëel. Ook bij de overige spechten is tijdens de eerste karteringen vermoedelijk ruim geïnterpreteerd, want Grote Bonte Specht is zeker toegenomen ten opzichte van de jaren tachtig, en ook van de Kleine Bonte is het twijfelachtig of hij destijds zo algemeen was.

Wat kraaiachtigen betreft, verdwijnen Kauw en Zwarte Kraai in rap tempo en komen er voorzichtig Raven voor in de plaats. Oorzaken liggen waarschijnlijk in toegenomen predatiedruk door Haviken en mogelijk ook Buizerd, maar waarschijnlijk wordt ook het omringende boerenland, waar Kauwen en Zwarte Kraaien hoofdzakelijk foerageren, minder geschikt voor deze soorten.

Onder de heidevogels zijn Nachtzwaluw, Grauwe Klauwier en Roodborsttapuit sterk toegenomen om redenen die we eigenlijk niet kennen. Op het oog lijken de heidevelden niet echt geschikter dan eertijds en mogelijk zijn het de vogels zelf die een aanpassingslag hebben gemaakt. De toename van Grasmus, die binnen het gebied vooral broedt op heidevelden, kan te maken hebben met een minder droge Sahel gedurende de laatste tien jaar. Paapje lijkt vrij stabiel, maar Tapuit is samen met het konijn uit het gebied verdwenen als broedvogel. De Boomleeuwerik neemt recent in aantal af, waarschijnlijk omdat er de laatste jaren minder wordt geplagd op de heidevelden, en de vegetatie langzamerhand minder geschikt wordt. De Boompieper is inmiddels een heidevogel geworden, want zo goed als verdwenen uit de lariksbossen. Daar was de soort vaak algemeen in open opstanden, voordat spontane verjonging van met name lariksjes een vlucht nam. De afname zal voor een groot deel te maken hebben met afname van broedhabitat.

Soorten van naaldbos namen licht af (Kuifmees, Kruisbek), waren stabiel (Vuurgoudhaan) of namen in aantal toe (Sijs). De hoge aantallen Barmsijzen die voor 1987-89 zijn opgegeven, hebben vooral betrekking gehad op late doortrek van (immer zingende en baltsende) Grote Barmsijzen, die ook in 2017 wel werden waargenomen, maar niet zijn opgevoerd als broedgeval. Hetzelfde geldt mogelijk voor de Kepen. Putters komen vooral voor aan de randen van heidevelden, maar ook in lariksbossen en zijn sterk en vrij plotseling in aantal toegenomen. Deze toename kan niet worden verklaard uit veranderingen in het terrein.

Soorten van jonge bosstadia als Tuinfluiter en Fitis zijn in veel gevallen niet meegekarteerd, maar met zekerheid in aantal afgenomen. Soorten van jonge stadia of struiklagen binnen oudere bossen, als Matkop en Zwartkop, zijn in aantal toegenomen. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de massaal aanwezige en dichte spontaan opgeslagen tweede boomlaag in veel percelen. Ook de Goudvink lijkt

hiervan te profiteren, al zijn de aantallen tegenwoordig nog wel kleiner dan in de jaren tachtig, toen de soort vooral algemeen was op de nog vers heringeplante stormvlaktes.

Van de soorten die meer met loofhout worden geassocieerd, maar binnen het gebied ook volop in naaldhout voorkomen, zijn Boomklever en Appelvink sterk in aantal toegenomen. De Glanskoppen die tijdens de eerste kartering zijn geteld, berusten voor tenminste een groot deel op foute determinaties, omdat het Hooghalerveld zich net buiten het vaste verspreidingsgebied bevindt (zie verder soortbespreking). De Fluiter is sterk afgenomen, maar dit komt deels doordat de soort eind jaren tachtig en begin jaren negentig zeer talrijk was. Daarvoor was de stand laag, evenals tegenwoordig. De oorzaak ligt waarschijnlijk ergens bij de bronpopulaties oostelijk van Nederland.

Tabel 8. Broedvogelaantallen in drie periodes in Boswachtij Hooghalen, Grolloo en Schoonloo. + = aanwezig, maar niet geteld. Basisgegevens staan in Bijlage 2, 3 en 4. * Overschatting van aantal door interpretatie of determinatie.

Soort	1987-89	1998-03	2017	Soort	1987-89	1998-03	2017
Grauwe Gans	0	0	33	Grauwe Klauwier	0	0	10
Grote Canadese Gans	0	0	7	Kauw	+	33	9
Nijlgans	0	3	10	Zwarte Kraai	+	34	9
Bergeend	1	0	0	Raaf	0	0	1
Kuifeend	15	24	16	Vuurgoudhaan	87	36	90
Slobeend	3	0	0	Kuifmees	193	+	154
Zomertaling	2	0	0	Matkop	+	140	188
Wintertaling	84	34	7	Glanskop	47*	2	4
Kwartel	1	0	0	Boomleeuwerik	5	20	12
Dodaars	19	26	27	Veldleeuwerik	1	1	0
Fuut	0	1	0	Oeverwaluw	0	0	138
Geoorde Fuut	2	15	1	Fluiter	91	18	5
Wespendief	8	6	7	Braamsluiper	0	1	0
Havik	27	25	9	Grasmus	49	37	86
Sperwer	22	8	11	Zwartkop	+	280	550
Buizerd	36	55	45	Sprinkhaanzanger	0	1	6
Torenvalk	3	0	0	Spotvogel	1	0	0
Boomvalk	4	1	0	Bosrietzanger	1	1	0
Waterral	0	16	1	Kleine Karekiet	4	5	3
Porseleinhoen	0	1	0	Boomklever	2	42	390
Waterhoen	4	3	7	Boomkruiper	314	243	309
Meerkoet	21	14	5	Grote Lijster	85	57	63
Scholekster	2	0	0	Grauwe Vliegenvanger	147	29	48
Kleine Plevier	1	8	8	Nachtegaal	6	0	0
Kievit	23	4	3	Blauwborst	1	1	5
Watersnip	11	9	6	Gekraagde Roodstaart	+	84	90
Houtsnip	25	15	12	Paapje	3	1	4
Wulp	1	0	0	Roodborsttapuit	10	53	75
Tureluur	2	0	0	Tapuit	2	0	0
Kokmeeuw	70	116	12	Bonte Vliegenvanger	+	89	122
Holenduif	34	41	16	Gele Kwikstaart	0	0	4
Zomertortel	103	40	7	Boompieper	420	380	273
Koekoek	45	9	2	Graspieper	46	15	6
Kerkuil	0	1	2	Keep	3	0	0
Bosuil	3	5	18	Putter	0	0	51
Ransuil	44	7	4	Sijs	18	4	58
Ruigpootuil	2	0	0	Kneu	+	37	64
Nachtzwaluw	0	4	9	Barmsijs (Grote of Kleine)	17*	0	0
IJsvogel	0	0	1	Witbandkruisbek	0	2	0
Draaihals	4	0	1	Kruisbek	91	47	39
Groene Specht	12	3	18	Goudvink	127	43	96
Zwarte Specht	43*	9	12	Appelvink	178	149	344

Soort	1987-89	1998-03	2017	Soort	1987-89	1998-03	2017
Grote Bonte Specht	339	188	372	Geelgors	67	53	28
Kleine Bonte Specht	21	5	8	Rietgors	30	45	34
Wielewaal	22	1	4				

4.2. Soortbesprekingen

Knobbelzwaan, N=2

In het vernatte beekdal Holmers Halkenbroek verbleven twee paren, die beide een nest bouwden. Het zuidelijke nest heeft waarschijnlijk geen jongen voortgebracht. Het noordelijke nest bevatte op 7 mei 7 eieren en op 27 mei zwommen de ouders rond met 6 jongen van ongeveer twee weken oud. Daarna zijn de zwanen vermoedelijk uit het gebied verdwenen vanwege de lage waterstand.

Nest Knobbelzwaan in het Halkenbroek. Het nest is gesitueerd in een van de diepste delen en ook met lieslaarzen niet bereikbaar.

Grauwe Gans, N=51

De acht nesten die werden gevonden in de Holmers zaten zonder uitzondering in dieper water, maar werden desondanks alle in een pril stadium gepredeerd. Naast deze locatie werden ook nesten aangetroffen in de verspreide vennen in de boswachterijen, mits er een eilandje aanwezig was. Hoewel er intensief is gelet op nesten (Holmers Halkenbroek en Elperstroom volledig afgestruind), zullen vooral op vennen met hogere vegetatie nesten zijn gemist. Alleen in het noorden van het Halkenbroek werden op 7 mei tenminste twee paren met reeds grote jongen aangetroffen. Deze paren waren vermoedelijk afkomstig uit vennen, want ter plekke hebben geen nesten gezeten.

Links broedende Grauwe Gans, rechts nest met eieren in de Holmers. Ganzen zochten de diepere delen op om nesten te bouwen, maar dit mocht niet baten, want alle werder gepredeerd, waarschijnlijk door vossen, die zich niet laten weerhouden door een meter water. Beide 5 april 2017.

Grote Canadese Gans, N=7

Grote Canadese Ganzen werden nauwelijks aangetroffen in de beekdalen, maar waren alomtegenwoordig op de vennen. Daarbij vlogen ze geregeld van ven naar ven, wat de inventarisatie bemoeilijkte. Er werden drie nesten gevonden, alle in vennen op eilandjes, maar paren met jongen zijn niet waargenomen.

Nijlgans, N=12

Nijlganzen waren vooral te vinden aan de randen van de bosgebieden. Er zijn vier nesten gevonden, alle op een oud roofvogelnest in een lariks. Het succes van deze nesten is onbekend, maar vermoedelijk gering. Paren met jongen werden gezien op het Elpermeer (6 jongen van enkele dagen oud op 9 juli) en op de Meeuwenplas in Boswachterij Schoonloo (4 jongen van ongeveer een week op 19 juli). Frappant is dat pas zo laat in het seizoen pas jongen zijn gezien, want de vroegste paren gaan al in maart over tot eileg. Mogelijk is het uitkomstsucces in vroege nesten zeer laag.

Zomertaling, N=4

Alle territoria zijn gebaseerd op meerdere waarnemingen en waren gelokaliseerd in de natste delen van het Falkenbroek en Elperstroom. Deze delen zijn voedselrijker dan het natte deel van de Holmers, waar geen Zomertalingen zijn waargenomen. Op 1 april werd in de Elperstroom een vers dood mannetje, drijvend in het water aangetroffen.

Wintertaling, N=7

Wintertalingen broedden verspreid over het gebied in vennen, meestal in- of in de buurt van grotere heideterreinen. Er zijn geen jongen waargenomen.

Roerdomp, N=1

De Roerdomp in de Holmers was op stille ochtenden op ruim drie km zo duidelijk hoorbaar, dat ik even heb gedacht dat er een tweede roepende vogel in de Elperstroom aanwezig was. Ook binnen de Holmers was het soms lastig vast te stellen of het om één of twee vogels ging. Een werkelijk uitsluitende waarneming ontbrak echter. Roerdampen hebben zich enkele jaren na de inrichting van de Holmers in het gebied gevestigd en zijn jaarlijks met één of twee territoria aanwezig. De afgelopen jaren gaat het om één paar en mogelijk wordt het gebied minder geschikt vanwege de snel ijler wordende lisdoddevegetatie.

Dodaars, N=29

Dodaarzen namen in de loop van het seizoen in rap tempo af. Werden gedurende de tweede ronde (29 maart - 7 april) nog 41 territoria geregistreerd, tijdens de volgende rondes eind april en eind mei waren dat er nog respectievelijk 20 en 19. In juni werden nog op slechts drie locaties in diepere wateren Dodaarzen gezien. De droogte heeft met zekerheid een negatieve invloed gehad op het aantal territoria in het gebied in 2017.

Geoorde Fuut, N=1

Op 17 juni zat een broedende vogel op ongeveer een meter afstand van twee kokmeeuwnesten op het Grolloerveen. Jongen zijn hier niet gezien. De associatie tussen Geoorde Fuut en Kokmeeuw is normaal in Drenthe. Toen er nog Kokmeeuwen broedden op de Smalbroekenplas in Hooghalen, zaten daar vaak meerdere (tot 5) paren Geoorde Futen.

Tussen enkele Kokmeeuwen broedde hier op het Grolloërveen een Geoorde Fuut. 17 juni 2017.

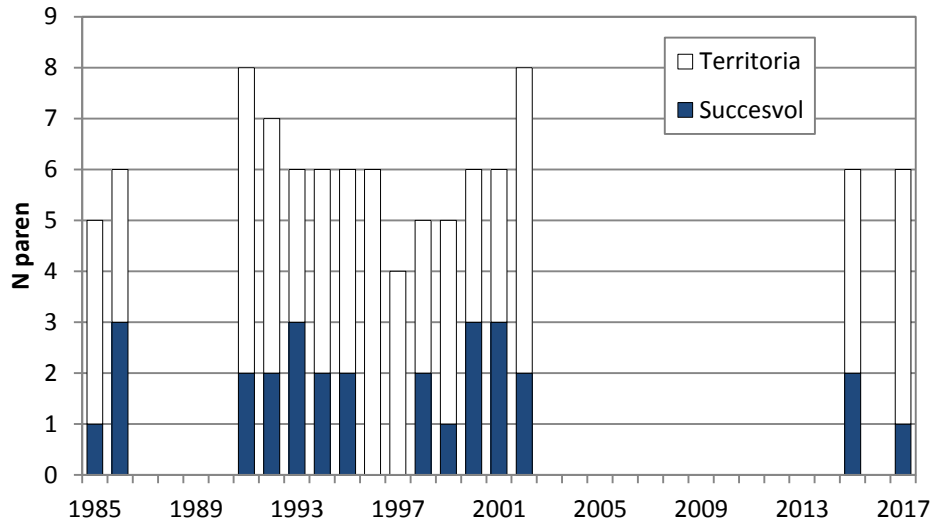
Wespendief, N=6

Wespendieven zijn gekarteerd door vogels te observeren vanuit de toppen van hoge bomen. Bij drie paren werd een nest gevonden, de overige paren baltsten veelvuldig en hadden klaarblijkelijk geen jongen. Het nest in Boswachterij Schoonloo was nieuwgebouwd in een lariks en bevatte op 5 juli twee jongen, waarvan de oudste 7 dagen oud was (legbegin 25 mei). Bij de volgende controle was het nest leeg, vermoedelijk gepredeerd door Havik of Boommarter.

In het zuidwesten van Hooghalen zat een nieuwgebouwd nest op een heksebezem in een fijnspaar. Op 9 juli zaten er twee jongen op het nest, waarvan de oudste 16 dagen oud was. Het teruggerekende legbegin viel op 21 mei. Beide jongen zijn later geringd en vlogen succesvol uit, ondanks de aanwezigheid van een succesvol haviksnest op 400 m afstand, waarvan de uitgevlogen jongen tot vlakbij het wespendiefnest kwamen.

Een derde nest zat in het Heuvingerzand bij Hooghalen. Op 19 juli werden hier zowel een mannetje als een vrouwtje gezien, maar op 20 juli werden alleen drie foerageervluchten gezien van het vrouwtje. Vanwege een naderend onweer staakte ik op die dag het zoeken naar het nest. De volgende ochtend, na een nacht van zware regen, was ik om 8:10 op een heideveld dat grensde aan het vermoede nestperceel. Een normaal gekleurd mannetje Wespendief vloog laag over en landde in een dode lariks. Daar zat al een vrouwtje, kletsnat met hangende vleugels te drogen in een dode lariks. Na 20 minuten streek het vrouwtje af in de richting van het nestperceel, maar op hetzelfde moment kwam uit dit perceel een licht mannetje en landde in de dode lariks, waarin nu dus twee mannetjes zaten. Beide verdwenen na enige tijd in het aanpalende bosvak. Het nest was snel gevonden, maar onder het nest lagen de slagpennen van een vers geslagen derde mannetje. Op het nieuw gebouwde nest zat een droog

jong van 12 dagen oud. Boven het nest alarmeerden het vrouwtje en het lichte mannetje. Op 9 augustus, bij de volgende controle lagen er pennen van een groot, vers geplukt jong op en onder het nest. De poep was nog vers en vermoedelijk had het drama niet meer dan een dag geleden plaatsgehad. Op 700 m van het wespdiëvennest zat een succesvol haviksnest. Het vrouwtje van dit nest schuimde op 19 en 20 juli al voortdurend rond in het grove dennengedeelte van het Heuvingerzand, tot vlak bij het wespdiëfneest. Het mag een wonder heten dat het jong het nog zo lang heeft overleefd. Een laag broedsucces is normaal bij Wespdiëven (Figuur 3), maar de predatie op ouders en jongen is de afgelopen decennia excessief. Het is verbazingwekkend dat de stand desondanks stabiel is en er bij het wegvallen van een oudervogel kennelijk nog steeds snel vervanging paraat staat.

Figuur 3. Aantal territoria en succesvolle broedgevallen van Wespdiëven in de boswachterijen Hooghalen, Grolloo en Schoonloo (gegevens W. van Manen). Inventariseren van Wespdiëven is niet altijd even makkelijk en aantalsfluctuaties moeten met een korrel zout worden genomen. Zo was in 1997, een bijzonder mager wespdiëvenjaar, een deel van de vogels al uit het gebied verdwenen voor goed en wel was begonnen met waarnemen.

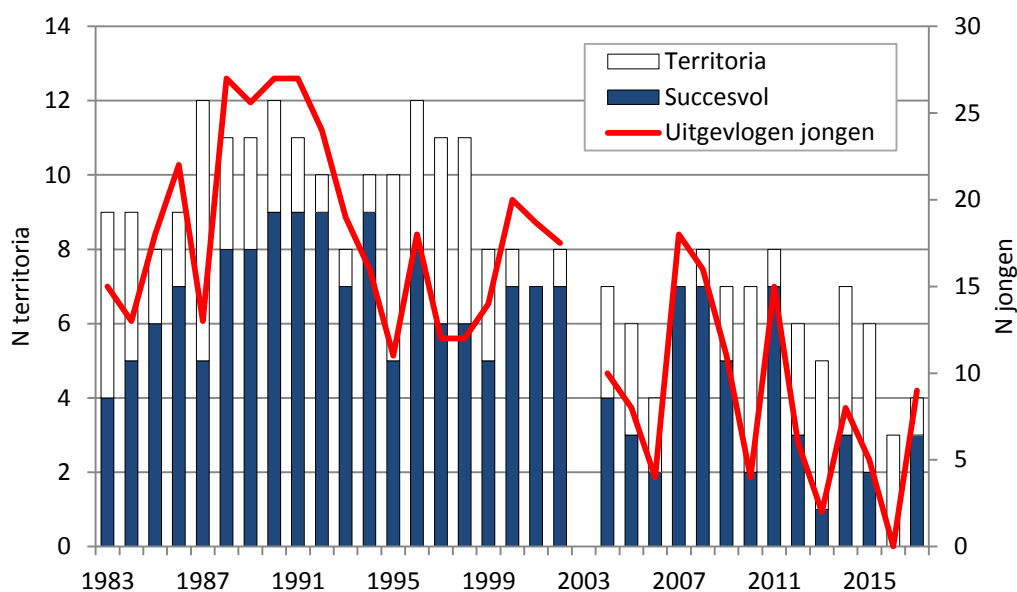
De jonge wespdiëfjes in Schoonloo vak 88, kort voordat ze werden gepredeerd door Boommarter of Havik.

Havik, N=9

In alle territoria is een nest gevonden, 7 in lariks en 2 in douglas. Een mogelijk tiende territorium was aanwezig in het noorden van Boswachterij Grolloo, maar hier werd slechts eenmaal een roepend paar waargenomen in twee percelen, maar vervolgwarnemingen ontbraken en er werd geen opgebouwd nest gevonden. Dergelijke “vage” territoria komen het afgelopen decennium vaker voor en zijn soms plotseling weer bezet na jaren van schijnbare afwezigheid.

In 8 nesten zijn eieren gelegd en in 7 nesten kwamen de eieren uit en vlogen jongen uit. Het nest dat in de eifase mislukte, bevatte geen levensvatbare eieren en werd in de loop van het seizoen verlaten. Het legbegin varieerde van 27 maart tot 10 april, gemiddeld 5 april. Er werden 1x2, 2x3 en 4x4 eieren gelegd en er vlogen 1x2, 3x3 en 3x4 jongen uit. Dit komt neer op een reproductie van 3,3 jongen per succesvol nest en 2,6 jongen per aanwezig paar.

In Boswachterij Hooghalen en aangrenzend bos zijn vanaf 1983 populatieomvang en broedsucces bijgehouden. Daaruit blijkt dat Haviken een aantalspiek bereikten aan het eind van de jaren tachtig en begin jaren negentig, maar dat daarna de aantallen begonnen te fluctueren en vervolgens af te nemen (figuur 4). In 2016 vlogen zelfs voor het eerst geen jongen uit in het gebied. De oorzaak voor afname ligt naar alle waarschijnlijkheid in afname van het voedselaanbod binnen, maar zeker ook buiten de boswachterij.

Figuur 4. Aantal territoria, succesvolle broedgevallen en aantal uitgevlogen jongen van de Havik in Boswachterij Hooghalen, inclusief aangrenzende delen als Heuvingerzand, Hiemstrastate en Grootte Zand, waarmee het gebied een geheel vormt (gegevens W. van Manen). De aantalschommelingen aan het eind van de reeks worden waarschijnlijk deels veroorzaakt doordat niet-broedende paren zich meer obscuur zijn gaan gedragen en zich in sommige jaren aan waarneming zullen hebben onttrokken.

Sperwer, N=10

In alle territoria is een nest gevonden, 4x in douglas, 3x fijnspar, 2x grove den en 1x sitka. In alle nesten werden eieren gelegd, die in 9 gevallen uitkwamen, en van 8 nesten vlogen jongen uit. Eén legsel werd verlaten in de eifase en één nest is gepredeerd in de jongenfase, vermoedelijk door een Havik.

Het eerste ei werd gelegd tussen 21 april en 18 mei, gemiddeld op 3 mei. De legselgrootte bedroeg 1x3, 2x4, 5x5 en 1x6 eieren. Het aantal uitgevlogen jongen (aantal tijdens laatste controle) was 2x3, 1x4 en 5x5. Na het uitvliegen werden nergens sporen van gepredeerde jongen gevonden, maar het was ook opvallend op hoe weinig plekken jongen werden waargenomen. Het is mogelijk dat een deel van de jongen in een laat stadium alsnog is gepredeerd, maar ook is het mogelijk dat uitgevlogen jongen door druk van predatie de laatste jaren stiller zijn geworden.

Links legsel, Schoonloo vak 57 op 18 mei 2017, dat later zou worden gepredeerd in de vroege jongenfase. Rechts jongen in Hooghalen vak 17 met vers aangebracht zangvogelboutje op de voorgrond. 16 juni 2017.

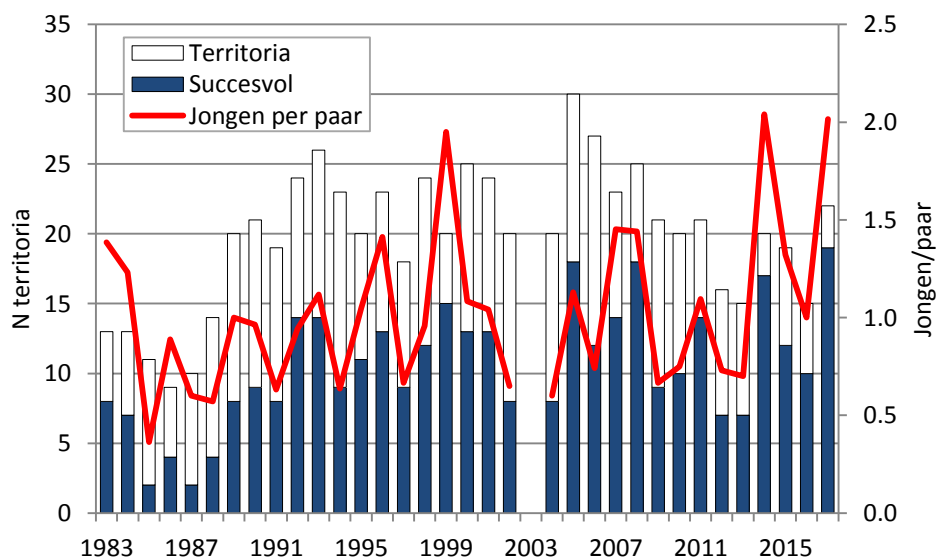
Buizerd, N=48

Er werden 47 nesten gevonden, veruit de meeste in lariks (34) en verder 4 in douglas, 3 in fijnspar, 2 in grove den, 2 in els (in Elperstroomgebied), 1 in Oostenrijkse den en 1 in zomereik. In Boswachterij Schoonloo zaten wel enkele oude nesten in beuken, maar deze waren in 2017 niet in gebruik.

In 46 gevallen werden eieren gelegd, die in 44 nesten uitkwamen. Bij 40 paren vlogen jongen uit. Oorzaak van mislukken betrof in de meeste gevallen predatie in de latere jongenfase, vermoedelijk vooral door Havik.

In 33 nesten bedroeg het gemiddelde legbegin 2 april, de vroegste begon op 21 maart en de laatste op 16 april. Bij nesten met bekende legselgrootte werden 9x2, 21x3 en 3x4 eieren aangetroffen. Het aantal uitgevlogen jongen in nesten met bekend aantal bedroeg 5x1, 14x2, 11x3 en 1x4 jongen. Per succesvol nest vlogen 2.5 jongen uit en per aanwezig paar komt dat neer op 1.9 jong.

In de jaren tachtig liep het aantal territoria in een deel van het gebied (Boswachterij Hooghalen en directe omgeving) snel op en is vanaf het begin van de jaren negentig min of meer stabiel (figuur 5). Het broedsucces lijkt onderhevig aan een min of meer 3-jaarlijkse cyclus en er is sprake van een licht opwaartse trend. Het jaar 2017 is waarschijnlijk een van de meest succesvolle jaren voor de buizerd in het gebied, waarschijnlijk een gevolg van de hoge stand van Rosse Woelmuis. Voor het eerst sinds de aanvang van de reeks waren de broedresultaten in de boswachterij beter dan in het omringende cultuurland (gegevens W. van Manen).

Figuur 5. Aantalsontwikkeling en broedresultaat van Buizerd in Boswachterij Hooghalen en aangrenzende stukken bos (gegevens W. van Manen).

Boven: 2017 was een uitstekend jaar voor Rosse Woel- en Bosmuizen vanwege de uitbundige oogst van beukenootjes en eikels in 2016. Voor het eerst in jaren leverde dit weer meerdere vier-legsels op in het gebied (Grolloo vak 112, 16 april 2017). Ondanks de hoge muizenstand werden ook marginale prooien aangevoerd, zoals een Hazelworm in Hooghalen vak 42 (15 mei 2017). Het nest op de onderste foto is zeer oud en dergelijke nesten worden vaak ook gebruikt door Boommarters, die gaten maken in de zijkant, zoals ook hier zichtbaar. Dergelijk nabuurschap hoeft niet per se noodlottig te zijn. Grolloo vak 49, 12 juni 2017.

Boomvalk, N=0

Op 1 mei riep kort een Boomvalk in een stel dode douglassen aan de rand van het Halkenveen, maar hier werden later een vogels meer gezien. Daarnaast werden diverse jagende exemplaren waargenomen, vermoedelijk afkomstig van broedplaatsen bij Amen en de hoogspanningsleiding ten westen van het gebied.

Slechtvalk, N=0

Op 1 april werd een vrouw waargenomen, zittend in een els in het zuiden van de Elperstroom. Op 7 mei vloog een volwassen mannetje op bij de plas in het noorden van het Halkenbroek. Hoewel Slechtvalken snel toenemen in Nederland, blijven broedgevallen in bomen voorlopig zeer zeldzaam, waardoor het Hooghalerveld vooralsnog ongeschikt is als broedplaats.

Waterral, N=7

Op 1 april (3) en 13 april (1) zijn nog Waterrallen waargenomen in de Elperstroom, maar daarna niet en dat is onvoldoende om territoria op te voeren. Vermoedelijk verdwenen de vogels door de snelle daling van de waterstand. De meeste Waterrallen broedden in de randen van de lisdoddevegetaties van de Holmers en het Halkenbroek. Al op 5 april werd hier de schaal van een geprepareerd waterral-ei gevonden.

Kleine Plevier, N=8

Waar Dodaarzen verdwenen, vestigden Kleine Plevieren zich op de droogvallende slikranden, alwaar het broedsucces in de regel laag was, wegens ontbreken van alarmerende vogels. Deels een gevolg van waarschijnlijk hoge predatiedruk, maar deels ook door het ongeschikt worden door volledige opdroging, waardoor kurkdroge gebarsten vlaktes ontstonden. Op de drooggevallen laagte in het Halkenveen begonnen de vogels op rond 20 mei met een legsel, maar nadat dit was mislukt, verdwenen de vogels ook op slag, wat misschien wel slim was, want dit stuk viel binnen de actieradius van het Wilde Zwijn dat domicilie had in en rond de Holmers. Ook de meeuwenplas in Schoonloo droogde volledig uit. Van de twee paren die zich hier vestigden, alarmeerde één zwakjes op 18 juni, maar een week daarna was het stil. Alleen enkele late broedgevallen langs de rand van het Elpermeer en bij de zandspeelplaats in Boswachterij Grolloo leverden jongen op. In het laatste geval werden op 19 juli door Evert Thomas ouders met kleine jongen aangetroffen op de asfaltweg tussen ven en zandspeelplaats. De vogels moeten hebben gebroed op een venrand ten oosten van de weg, want de zandspeelplaats wordt dagelijks bezocht door mensen en honden. Waarnaar de vogels op weg waren, is onduidelijk, maar de kans is bijzonder klein dat de jongen vliegvlug zijn geworden.

Zodra plassen of venranden droogvielen, legden Kleine Plevieren eieren, zoals links in het Halkenveen in Grolloo (23 mei 2017), maar in het gebied kwamen alleen de latere legfels uit, in het geval rechts aan de rand van het Elpermeer (19 juli 2017).

Kievit N=15

Vrijwel overal waar het maar kaal genoeg was vestigden zich Kieviten: heide, kortgemaaid grasland, venranden, en blank staande delen, waar gebroed werd op eilandjes. Op de meeste plekken kwamen nauwelijks legfels uit, vermoedelijk als gevolg van predatie. De enige plekken waar legfels uitkwamen waren de zuidhelft van de Elperstroom, waar een klonietje van vier paren er in slaagde om hun eerste legsel groot te brengen (jongen op 30 april) en Elpermeer: één paar met jongen op weg naar de graslanden oostelijk van het ven op 18 juni en twee kleine jongen in de venrand op 19 juli.

Allerlei plekken met schaarse vegetatie trokken Kievitens aan, zoals de heide bij de Smalbroekenplas (5 april 2017), opgedroogd veen aan de rand van het Elpermeer (20 mei 2017) en een drooggevalle deel van de het Halkenbroek (27 mei 2017) en een drooggevalle rand van het Elpermeer (13 juni 2017).

Watersnip, N=33

De meeste territoria werden vastgesteld in de vernatte delen van de beekdalen van Elperstroom en Holmers-Halkenbroek, maar enkele vogels baltsten boven heidevelden of randen van vennen, zonder uitzondering op plekken met sterke veenvorming. De dichtheid in het noorden van de Elperstroom is zonder twijfel een der hoogste in Drenthe, en daar mee in Nederland.

Houtsnip, N=12

Houtsnippen zijn geteld aan de hand van baltende mannetjes in de ochtend- en avondschemer. De meeste delen van het gebied zijn bezocht op geschikte momenten en de lege plekken zijn waarschijnlijk reëel. Omdat Houtsnippen over grote afstanden baltten, is het mogelijk dat hier en daar vogels dubbel zijn geteld. In het verleden goede houtsnip-plekken als het Zwiggelerveld bleven in 2017 leeg.

Kokmeeuw, N=72

Begin april hielden de Kokmeeuwen zich op bij het Elpermeer en leek het erop dat ze daar zouden gaan broeden, hoewel geschikt nesthabitat (pollen vegetatie in dieper water) bepaald niet rijkelijk voorhanden was. Eind april waren ze verhuisd naar de plas in het noorden van het Halkenbroek, alwaar ongeveer 60 paren een broedpoging begonnen op de pollen pitrus, die op dat moment nog in ongeveer een halve meter water stonden. Nesten bevonden zich op 7 mei in allerlei stadia, van klaar voor eileg tot complete legsels van drie eieren.

Op 16 mei was de kolonie nog min of meer intact, met een doorlopende stroom pendelende vogels, alle foeragerend in noordelijke richting. Op 24 mei waren alle meeuwen verdwenen. Het water was gezakt tot enkelniveau en veel nesten waren nu in gebruik als zitplaats voor eenden en ganzen en volledig platgetrapt.

Op hetzelfde moment ontstonden twee kolonietjes van 6 en 7 paren op vennen in Boswachterij Grolloo. Op beide plekken zijn jongen grootgebracht.

Hier nog in minstens een halve meter wqter, maar dat zou snel minder worden en ongeveer twee weken later waren alle nesten gepredeerd en stond er nauwelijks nog water tussen de pitruspollen. Halckenbroek, 7 mei 2017.

Zomertortel, N=8

Zomertortels werden uitsluitend gehoord op plekken met dicht sparrenbos, maar ook zong er een vogel in de dichte bosopslag van berk en wil in de Holmers. Jarenlang geschikte plekken, zoals in het zuidwesten van Grolloo en het zuidoosten van Hooghalen, bleven in 2017 vrij van Zomertortels, waarschijnlijk omdat het bos hier te oud en te open is geworden.

Koekoek, N=4

Op vier vaste plekken in- of net buiten het gebied werden roepende Koekoeken waargenomen en in veel gevallen waren ook vrouwtjes aanwezig. De vaste plekken waren Halckenbroek, Holmers, Elperstroom noord en Elperstroom zuid. Op de overige plekken werden eenmalig roepende vogels gehoord, waarschijnlijk afkomstig van verder weg gelegen territoria of gewoon de eigen vogels die het zo nu en dan op een andere plek proberen. Zo riep bijvoorbeeld de Koekoek uit het noorden van de Elperstroom geregeld op De Tweelingen. Het is een raadsel welke waardvogels werden geparasiteerd. Voor de hand liggende soorten als Graspieper, Kleine Karekiet en Bosrietzanger zijn te schaars in het gebied, Roodborsttapuit dan misschien? Er zijn geen jonge Koekoeken in het gebied waargenomen.

Op 8 mei werden de verse resten van een door een Havik geplukt mannetje aangetroffen aan de rand van een heideveldje in het noordoosten van Hooghalen.

Kerkuil, N=2

Bij de werkschuur van Hooghalen (14 juni) en de voormalige werkschuur in Grolloo (19 juni) werden uitgevlogen jonge Kerkuilen gesignaleerd.

Bosuil, N=17

Uit een oud zwarte spechtengat in een beuk in Grolloo (iets hoger zat het nest van de Zwarte Specht) vloog op 16 april een Bosuil. In de holte waren vijf eieren zichtbaar, echter enigszins besmeurd en vermoedelijk al niet meer bebroed. Bij een latere controle lagen de eieren er nog steeds, en was

duidelijk dat de holte door inwatering nat was geworden. Bij Zwarte Spechten is inwatering na zware buien de belangrijkste verliesoorzaak van broedgevallen in beuken. Dit geldt mogelijk ook voor Bosuilen die in oude spechtenholten broeden.

Ondanks vrij veel nachtelijke velduren, zijn geen bedelende jonge Bosuilen gehoord. Gezien de vele muizen in het bos is dat vreemd. Met zekerheid zijn ook jongen gemist, want in het westen van Schoonloo werd op 20 mei een geplukt uitgevlogen jong gevonden.

Ransuil, N=3

Ooit waren Ransuilen algemeen in het gebied en in 1988 werden in twee aangrenzende fijnsparvakken (77 en 78) in het centrum van Hooghalen bijvoorbeeld vijf uitgevlogen nesten gevonden. In de afgelopen decennia zijn Ransuilen zeer schaars en waarschijnlijk was het dankzij de grote aantallen Bos- en Rosse Woelmuizen dat zich enkele paren in het gebied vestigden.

Op 20 april bleek een nest in een fijnspar in het centrum van Hooghalen, waarvan ik vermoedde dat er een Buizerd op broedde, bezet door een Ransuil met maar liefst zeven eieren. Bij de volgende controle bleek het nest gepredeerd in de vroege jongenfase. In het westen van Hooghalen hoorde Pauline Arends op 20 april een roepend mannetje achter haar huis. Op 9 mei zat hier een vrouwtje te broeden op een oud kraaiennest in een sitkaspar. Later zijn hier geen uilen meer waargenomen en kennelijk is het nest mislukt. Op 25 mei zijn vier bedelende jongen gehoord op het Groote Zand, net buiten het gebied, op 19 juni één bedelend jong in een vrij dicht perceel in het centrum van Grolloo en op 15 juli drie bedelende jongen in het Heuvingerzand.

Langs de asfaltweg aan de noordrand van Grolloo werden eind mei veren van een uitgevlogen jonge Ransuil gevonden, vermoedelijk was de vogel geraakt door een auto. Nachtelijke inspectie in de buurt, een paar dagen later, leverde geen bedelende jongen op en het is onduidelijk waar het jong was uitgebroed. Vondsten van verse braakballen op drie andere plekken in het gebied (Holmers, Grolloo centrum, Schoonloo centrum) doen vermoeden dat er meer Ransuilen in het gebied aanwezig waren, wat, gezien de moeilijkheidsgraad van inventarisatie, niet verwonderlijk zou zijn.

Een legsel van zeven eieren bij Ransuilen duidt op een goede muizenstand, meestal van Veldmuis, maar in dit geval van Bosmuis en Rosse Woelmuis. Slechts op enkele plekken werden jongen gehoord en ook dit nest werd in de vroege jongenfase gepredeerd. Hooghalen vak 48, 20 april 2017.

Nachtzwaluw, N=9

Op de meeste grotere heidevelden werden zingende Nachtzwaluwen aangetroffen. Plekken die wel geschikt waren, maar waar de soort ontbrak waren de Wijde Blik en Zwiggelerveld in Hooghalen, Blanke Veen in Grolloo en Meeuwenplas en De Dennen in Schoonloo. Met uitzondering van de Meeuwenplas zijn dit ook de kleinste heidevelden met vermoedelijk net te weinig draagkracht voor een Nachtzwaluw. In het Zwiggelerveld, het Blanke Veen en De Dennen zijn in het verleden wel Nachtzwaluwen vastgesteld. De eerste twee gebieden zijn duidelijk minder geschikt geworden vanwege het dichtgroeien van kapvlaktes met bosopslag.

Op 15 juni werd bij toeval een nest met twee eieren gevonden op een verse kapvlakte aan de rand van het heideveld rond de Smalbroekenplas. Dergelijke kapvlaktes zijn kennelijk geschikt als broedplaats (de vijf meest westelijke paren zaten op recente kapvlaktes), maar alleen wanneer ze grenzen aan grotere heideterreinen. Op de veel grotere kapvlaktes zonder aangrenzende heide in het zuidwesten van Schoonloo werden bijvoorbeeld geen Nachtzwaluwen waargenomen.

Legsel van nachtzwaluw op kleine kapvlakte in Hooghalen vak 79, grenzend aan het heideveld rond de Smalbroekenplas. 15 juni 2017.

IJsvogel N=1

Op 29 maart, 16 mei en 17 mei werd een IJsvogel waargenomen in het kleine en al wat oudere zandgat in het oosten van Schoonloo. Steeds was de vogel op dezelfde plek aanwezig, maar daar zat geen nest. Mogelijk is genesteld ergens in een wortelkluif van een omgevallen boom of aan de rand van de grotere zandwinplas.

Draaihals, N=1

Op 28 april riep een Draaihals voluit en langdurig op De Tweelingen, vrijwel op dezelfde plek als waar vorig jaar een succesvol broedgeval had plaatsgevonden. De oude broedholte bleek niet in gebruik. Op 14 juni werd weer een vogel gehoord op dezelfde plek en op 19 juni riep een vogel voortdurend snel en zacht tussen 20.00 en 21.30. Dit gedrag duidt op een mislukt broedgeval. Buiten het gebied werd een Draaihals gehoord op het Grote Zand.

Groene Specht N=22

De verspreiding lijkt gelinkt aan aanwezigheid van oudere eiken in combinatie met heidevelden, open plekjes, zandige bodems, maar sommige locaties die in alle opzichten lijken te voldoen bleven vrij van Groene Spechten.

Zwarte Specht N=12

In zeven territoria werd een zeker nest gevonden, alle in levende beuken. Het meest noordelijk paar in Schoonloo heeft een nieuw nest uitgehakt in een *Abies grandis*, het is onzeker of hierin is gebroed en of er jongen zijn uitgevlogen. In één territorium in Hooghalen, één in Grolloo en twee in Schoonloo werden het hele voorjaar vogels waargenomen en in twee gevallen werd het begin van een nestholte uitgehakt. Deze vogels zijn uitsluitend waargenomen met de andere paren en waren in het algemeen vocaler. De kans dat zij ergens ongezien jongen hebben grootgebracht is klein.

In alle zeven de zekere nesten zijn eieren gelegd, die in zes gevallen uitkwamen en in al deze gevallen zijn de jongen uitgevlogen. Een nest mislukte in de eifase en bleek bij de volgende controle overgenomen door een Boomklever, die uiteraard niets met het mislukken van het legsel te maken zal hebben gehad.

Van zes nesten was het legbegin bekend: 31 maart-13 april, gemiddeld op 10 april. Vijf legfels bestonden uit 1x3 en 4x4 eieren en er vlogen 2x2 en 4x3 jongen uit. Van één nest kon van de jongen het geslacht niet worden bepaald, in de overige nesten bedroeg de sex-ratio 7 mannen tegen 6 vrouwen.

Het gemiddeld aantal van 2.7 jongen per succesvol nest is een fractie lager dan de 2.9 jongen in de periode 1998-2009 (26 nesten). Ook de conditie van de jongen (gewicht gecorrigeerd voor leeftijd) was in 2017 niet wezenlijk anders dan in genoemde eerdere periode.

Links legsel in oude, verweerde holte, Schoonloo vak 16 (15 april 2017), rechts drie bijna vliegvlugge jongen, twee vrouwtjes en een mannetje, Schoonloo vak 64 (22 mei 2017).

Middelste Bonte Specht, N=0

Op 22 maart werd door Thijs Buiting een waarschijnlijke Middelste Bonte Specht waargenomen in de westpunt van Schoonloo (www.waarneming.nl), daar waar lariksen zijn gekapt en verspreid stervende beuken staan. Dit is bepaald niet het meest geschikte broedhabitat.

Tussen 29 juni en 5 juli hoorde ik, tijdens het inspecteren van nesten van Grauwe Klauwier op De Tweelingen, telkens een exemplaar roepen in het aangrenzende bosreservaat, dat de vogel geheel doorkruiste. Op 9 juli riep er bovendien een vogel vanuit een houtwal in het zuidelijk deel van de Elperstroom. Deze waarnemingen vielen te laat in het seizoen voor het opvoeren van een territorium.

Wielewaal, N=6

Wielewalen werden uitsluitend aan de randen van de boswachterijen vastgesteld. Inclusief enkele paren net buiten het gebied, ging het om acht territoria (zes binnen het geïnventariseerde gebied). De meeste daarvan berusten op eenmalige waarnemingen van zingende mannetjes, waarbij niet kan worden uitgesloten dat het soms om dezelfde vogel ging. De zingende vogel(s) bijvoorbeeld in het zuidwesten van Grolloo, de Holmers en het zuidoosten van Hooghalen, werden op opeenvolgende dagen gehoord, maar vervolgwaarnemingen bleven hier uit.

Zekere broedgevallen vonden plaats bij de Meeuwenplas (paar met jongen), de noordpunt van de Elperstroom in Boswachterij Schoonloo (paar met jongen) en een waarschijnlijk broedgeval in de noordwestpunt van het Halkenbroek (duetterend paar in juli).

Grauwe Klauwier, N=21

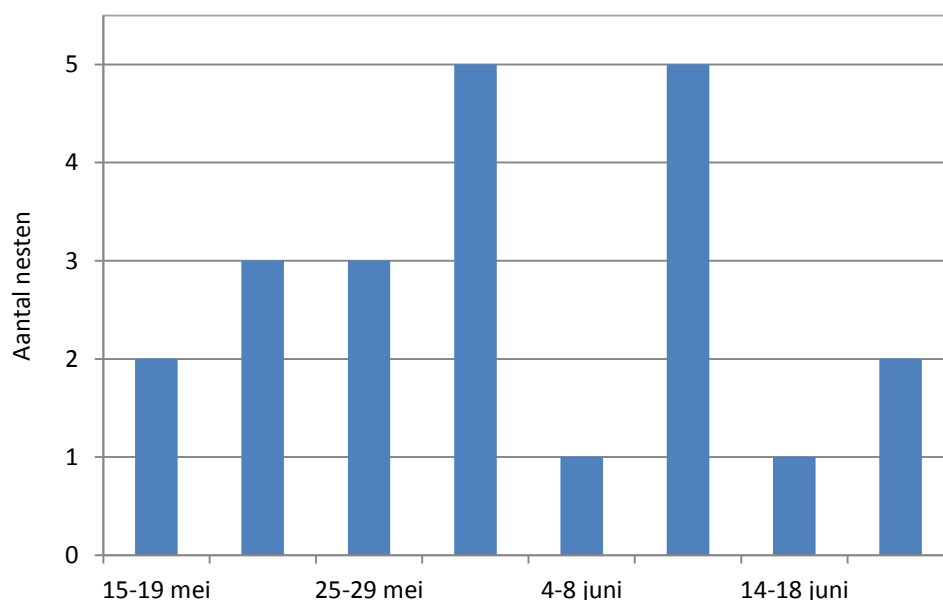
Grauwe Klauwieren kunnen bijzonder steels zijn en makkelijk worden gemist. Ondanks intensief zoeken naar nesten, waarbij per territorium veel tijd werd besteed, werden op twee plekken waar begin mei wel een vogel was waargenomen, pas in juli vervolgwaarnemingen gedaan in de vorm van opvallend bedelende, pas uitgevlogen jongen. Het is dus niet ondenkbaar dat er territoria zijn gemist.

Inclusief enkele paren die een paarhonderd meter buiten het onderzoeksgebied broedden, werden 25 paren vastgesteld. De meeste hiervan (16) broedden in beekdalen, de rest op heidevelden. Op de meeste heidevelden, zoals het Hingsteveen (2) en Meeuwenplas (1) was de dichtheid laag of ontbrak de soort in zijn geheel (Halkenveen, Grollooërveen, Elpermeer), maar bijvoorbeeld op De Tweelingen werden maar liefst zes paren vastgesteld in alleen het droge deel. Ook in de beekdalen was de verspreiding allerminst regelmatig, waarbij de aanwezigheid van struweel cruciaal was. Kleinste onderlinge afstanden tussen nesten bedroegen 104 m in een ruig stukje ten noordoosten van het Halkenbroek, 109 en 118 m in de Holmers, 133 en 138 m op De Tweelingen en 175 m op het Hingsteveen. Nesten zaten in wilg (8), braam (7), jeneverbes (3), sitkaspar (1), vlier (1) en berk (1). De hoogte waarop de nesten zaten variëerde tussen 0.7 en 2 m, gemiddeld 1.3 m.

In de meeste territoria (23) waren paren aanwezig. In twee territoria werd alleen een mannetje gezien en is het onzeker of er werd gebroed. Het vroegste legsel werd (teruggerekend aan de hand van de leeftijd van de jongen) gestart op 19 mei, het laatste op 20 juni. Tenminste 22 paren legden eieren: 4x4 en 7x5 (rest onbekend) en in tenminste 19 nesten werden jongen geboren: 3x4 en 7x5 (rest onbekend). In 18 gevallen vlogen jongen uit, 2x3, 4x4, 7x5 en 5x een onbekend aantal. Opmerkelijk is dat de twee laatst gestarte legsels (20 en 23 juni) beide mislukten.

Pas half juni is begonnen met intensief controleren van territoria en zoeken naar nesten. Hierdoor zullen vroege, mislukte broedgevallen zijn gemist en berust een deel van de gegevens op vervolglegels, wat goed te zien is door het dubbelgepiekte legbegin (Figuur 6). De meeste paren beginnen opnieuw na mislukken van een eerste broedpoging. De gegevens zullen dus een overschatting geven voor het succes per broedpoging omdat gegevens van alle in een vroeg stadium mislukte eerste broedgevallen ontbreken, maar zijn wel geschikt om de reproductie van de populatie te berekenen.

De succesvolle paren brachten gemiddeld 4,4 jongen groot en in 72% van de territoria werd succesvol gebroed. Dat betekent, geëxtrapoleerd naar de hele populatie, een totaal van 79 uitgevlogen jongen, wat neerkomt op een reproductie van 3,16 jongen per aanwezig territorium.

Figuur 6. Legbegin bij Grauwe Klauwier in het onderzoeksgebied, de dubbele piek wijst op vervolglegels.

Links pas uitgekomen jonge Grauwe Klauwieren op de Tweelingen (13 juni 2017), rechts jongen van een dag of 11 ten oosten van het Elpermeer (29 juni 2017). Dergelijke grote jongen moet je niet meer proberen te pakken, want die fladderen geheid uit het nest.

Klapekster, N=0

Winterterritoria waren aanwezig op het Hingsteeven, het noordwesten van het Halckenbroek, het noorden van de Holmers en De Tweelingen. Onder een dichte sitka in het Hingsteeven, die had gefungeerd als slaapboom, werden in braakballen de volgende prooien aangetroffen: 3 Dwergspitsmuis, 4 Veldmuis, 1 Aardmuis, 9 Dwergmuis, 3 mestkever *spec.* en 1 Hommel *spec.*

Kauw, N=9

Ooit waren Kauwen talrijk in het gebied en werd gebroed in vrijwel alle gebouwen en clusters van zwarte spechtengaten. Zo uit het hoofd (dom genoeg nooit genoteerd) ken ik kolonies of geïsoleerde paren uit het Heuvingerzand, de loods van de Radio-Sterrenwacht en vak 39 in Hooghalen, waar in de jaren tachtig al met al geschat een paar of 30 zullen hebben gebroed. Ook in Grolloo en Schoonloo waren alle holenclusters van Zwarte Specht in de jaren negentig, toen ik daar naar nesten zocht, bewoond door Kauwen. In 2017 werden alleen nog Kauwen aangetroffen in Grolloo vak 8 (4 paren) en Schoonloo vak 104 (2 paren). De overige paren broedden bij de enkele gebouwen.

In geval van broedende Kauwen in holen van Zwarte Specht, tegenwoordig een zeldzaam verschijnsel (links Schoonloo vak 104, 15 april 2017), ligt er altijd een hoeveelheid takken aan de voet van de nestboom, zoals rechts in Grolloo vak 8 (16 april 2017).

Zwarte Kraai, N=9

Zwarte Kraaien zijn zeer schaars in het gebied en in de meeste territoria werden het hele seizoen paren waargenomen, wat er op duidt dat niet succesvol is gebroed en mogelijk zelfs geen nest is gebouwd. De paren die meer centraal in het gebied voorkwamen, brachten met zekerheid geen jongen groot. In een dergelijk dunne populatie zijn de criteria op basis waarvan waarnemingen geclusterd worden tot territoria, veel te ruim (1 waarneming tussen 24 februari en 30 juni met een fusie-afstand van 500

m) en leverden een veel te hoog aantal territoria op (dit werd bevestigd in de praktijk, want ik volgde de enkele paren tamelijk nauwgezet). Om clusters van territoria terug te brengen tot enkele, is hier en daar de locatie van de waarneming bijgesteld, zodat deze tot één territorium zijn geclusterd.

Raaf, N=1

Inmiddels wordt Drenthe bewoond door een dunne populatie Raven, die er grote territoria op nahouden. Raven worden al een jaar of tien door het hele gebied waargenomen, maar nooit is er sprake geweest van heldere aanwijzingen voor broeden. In 2017 kunnen enkele waarnemingen in het noorden van Grolloo afkomstig zijn geweest van een nest op het Westerse Veld van Rolde en waarnemingen in het westen van Hooghalen van de nesten op het Witterveld en Hijkerveld. Enigszins verdacht waren de waarnemingen van een paar dat zich op 29 april langdurig ophield in enkele hoge percelen douglas ten zuiden van De Tweelingen, maar nogmaals uitkammen van deze percelen leverde geen nest op. Het enige territorium is gebaseerd op waarnemingen van een paar op 20 april en 9 mei in het Zwiggelerveld. Ook op deze plek heeft met zekerheid geen nest gezeten.

Matkop, N=201

Matkoppen mogen dan wel op de Rode Lijst staan, schaars zijn ze allerminst in het Hooghalerveld. De verspreiding lijkt gekoppeld aan het voorkomen van lariks, waar het vooral de massaal opgeslagen tweede boomlaag is die gunstige voorwaarden schept voor de soort. In het algemeen verdwijnen Matkoppen uit bossen bij toenemende ouderdom.

Glanskop, N=3

Het Hooghalerveld ligt zo ongeveer op de scheidslijn tussen Zuidwest- (wel Glanskoppen) en Noordoost-Drenthe (geen Glanskoppen). Deze tweedeling bestaat al decennia lang en verandert nauwelijks. Territoria van Glanskoppen werden daarom niet geheel toevallig uitsluitend vastgesteld in het westen en zuiden van Hooghalen in het eikenhakhout van het Heuvingerzand en het Zwiggelerveld. Dit is geen habitatkwestie, want dergelijk eikenhakhout komt ook voor in het noorden van Schoonloo.

Paapje, N=4

Paapjes werden vastgesteld op het Hingsteveen, Halkenveen en De Tweelingen. Op het Hingsteveen bleven vervolgwarnemingen (na 8 mei) uit en zijn geen territoria gehonoreerd. In het verleden werd hier wel gebroed. In het oostelijke territorium op De Tweelingen (natte pijpestrootje met dophei), werden op 22 juni alarmerende ouders met uitgevlogen jongen gezien.

Gele Kwikstaart, N=7

Gele Kwikstaarten kwamen voor op de akkers rond het gebied, maar bleken ook geïnteresseerd in een aantal opdrogende venranden, pioniervegetaties in en rond de Elperstroom en het stukje heide tussen Holmers en Smalbroekenplas. Hier waren paren aanwezig die in sommige gevallen baltsten, maar het is niet zeker of er ook is gebroed. Opmerkelijk was de aanwezigheid van een slaapplek in veenachtige vegetatie in de Meeuwenplassen in Schoonloo. Hier riepen en zongen in de diepe ochtendschemer tientallen Gele Kwikstaarten, die een uur later alle waren verdwenen. Hetzelfde trof ik in 2010 in de lisdoddenvegetatie van de Holmers. Het is onduidelijk om wat voor beesten het hier gaat. Het was namelijk te donker om te zien of het ging om Noordse Gele Kwikstaarten (dat zou dan behoorlijk late doortrek zijn) of om onze lokale Gele Kwikstaarten. In dat geval zou het de broedpopulatie van tenminste een kilometer in de omtrek moeten betreffen.

5. Evaluatie

Het Hooghalerveld en de tussenliggende beekdalen hebben een belangrijke functie voor vogels van bos, heide en moeras in zowel regionaal als nationaal opzicht. Dichtheden van bosvogels als Zwarte Specht, Wespandief, Boomklever en Appelvink zijn inmiddels gelijk of hoger dan in de betere delen van de Veluwe. In de beekdalen is het vooral de hoge dichtheid van Watersnip die, ook in landelijk perspectief, uitzonderlijk is.

In het algemeen geldt dat trends in het Hooghalerveld niet wezenlijk afwijken van landelijke trends (www.sovon.nl), mogelijk met uitzondering van Zwarte Specht en Watersnip, die landelijk lijken af te nemen.

Het Hooghalerveld is, samen met de boswachterijen Gieten en Borger, de enige plek in Nederland waar Ruigpootuilen met zekerheid tot broeden zijn overgegaan en jongen hebben grootgebracht. Mogelijk deels omdat de jongen na het uitvliegen al snel werden geslagen door Haviken, hebben deze vestigingen niet geleid tot blijvende populaties. Ook de mogelijke broedgevallen van Witbandkruisbek in 1998 duiden erop dat het gebied aantrekkelijk is voor boreale soorten. Het verdient daarom aanbeveling om voorzichtig om te springen met de oudere opstanden naaldhout binnen het gebied, met name fijnspaar.

De kap van met name larikspercelen, teneinde deze om te vormen naar andere bostypes, heeft er tot dusver niet toe geleid dat de aantallen van bosvogels omlaag gingen. De vernatting die hiermee samenhangt, heeft vooral gevolgen gehad voor de vogelbevolking van beekdalen en minder voor die van bos, waar processen trager verlopen en bronpopulaties van soorten die zich zouden kunnen vestigen (Zwarte Ooievaar, Witgat, Withalsvliegenvanger) zich op grotere afstand van Nederland bevinden dan het geval is bij soorten van natte open terreinen.

De trend om paden af te sluiten en de toegankelijkheid van het gebied voor bezoekers de centrerende op enkele locaties, is gunstig voor eventuele toekomstige vestiging van zeldzame broedvogels als Wilde Zwaan, Kraanvogel en de eerder genoemde Zwarte Ooievaar.

Alerte Kokmeeuw op nest in een besloten deel van het Blanke Veen in Boswachterij Grolloo. Ondanks regelmatig bezoek van een Havik, wat voor veel tumult zorgde, werden hier enkele jongen grootgebracht.

6. Literatuur

Van Beusekom R., Huigen P., Hustings F., de Pater K. & Thissen J. (red.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

Bijlsma R.G. & Wessels H. 1989. Broedvogelinventarisatie zuidelijk Midden-Drenthe en boswachterij Grolloo 1988. Rapport Provincie Drenthe, dienst Ruimte en Groen, afdeling Natuur, Landschap en Recreatie, Assen.

Van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Van Manen W. 1998. Broedvogels van Boswachterij Hooghalen in 1998. SOVON-inventarisatierapport 1999/07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Van Manen W. 2011. Broedvogels in de Holmers, over prille bosontwikkeling in een Drents beekdal. Drentse vogels 25: 2-11.

Ottens H.J. 2002. Broedvogels van Schoonlo in 2002. SOVON-inventarisatierapport 2002/07. SOVON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Ottens H.J. 2003. Broedvogels van Boswachterij Grollo in 2003. Sovon-inventarisatierapport 2003/39, SOVON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Wessels H. & van Manen W. 1990. Broedvogelinventarisatie Noordelijk Midden-Drenthe 1989. Rapport Provincie Drenthe, Dienst Ruimte en Groen, Assen.

Bijlage 1. Bezoektijden in het Hooghalerveld 2017.

Datum	Begin	Eind	Datum	Begin	Eind	Datum	Begin	Eind
10-3	4:10	15:20	28-4	5:03	14:24	13-6	5:15	16:58
11-3	6:41	9:37	29-4	4:39	15:55	14-6	9:06	16:14
12-3	6:31	10:14	30-4	4:31	7:30	14-6	20:25	23:55
13-3	6:14	14:24	30-4	7:31	11:01	15-6	8:29	11:02
13-3	14:24	16:19	1-5	5:22	14:47	15-6	11:02	11:26
14-3	5:44	14:35	6-5	4:10	14:52	15-6	11:26	14:18
15-3	5:51	17:15	7-5	5:20	9:27	16-6	15:56	15:59
16-3	5:17	12:14	7-5	9:28	12:52	17-6	9:08	17:47
16-3	12:16	16:24	7-5	12:53	13:57	18-6	21:05	23:50
17-3	5:59	11:43	8-5	5:21	15:36	19-6	19:27	23:21
22-3	5:33	14:42	9-5	4:02	15:15	20-6	9:41	16:13
29-3	6:27	13:06	11-5	7:50	8:16	22-6	6:53	14:05
30-3	6:01	15:43	12-5	10:06	15:41	26-6	21:22	23:35
31-3	5:30	16:28	15-5	10:42	13:29	29-6	6:14	16:24
1-4	7:00	8:59	16-5	10:45	14:54	2-7	8:24	16:29
1-4	9:04	10:14	17-5	3:03	16:20	3-7	6:54	16:55
2-4	6:23	10:21	18-5	4:41	17:19	4-7	6:07	16:54
4-4	5:33	16:23	20-5	3:27	16:03	5-7	6:02	18:25
5-4	5:24	13:50	22-5	5:48	16:51	9-7	8:50	13:03
5-4	13:51	16:30	23-5	4:18	16:57	10-7	7:03	13:15
6-4	5:47	16:12	24-5	4:06	16:24	11-7	7:27	16:36
7-4	5:34	15:28	25-5	3:19	16:40	13-7	7:25	16:15
8-4	5:51	8:15	26-5	2:55	16:05	14-7	8:00	13:02
15-4	8:06	16:26	27-5	7:17	10:40	19-7	6:52	17:00
16-4	6:00	13:52	27-5	10:52	12:38	20-7	11:35	17:06
18-4	11:39	12:21	31-5	8:04	13:37	21-7	9:53	11:22
20-4	6:17	15:57	1-6	11:03	16:31			
27-4	5:51	15:24	12-6	9:41	14:15			

Bijlage 2. Aantallen broedvogels in Boswachterij Hooghalen bij opeenvolgende karteringen.

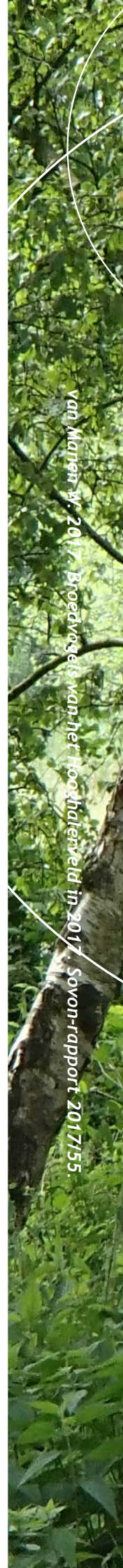
Soort	1989	1998	2017	Soort	1989	1998	2017
Grauwe Gans	0	0	12	Vuurgoudhaan	16	11	21
Grote Canadese Gans	0	0	1	Kuifmees	61	60	53
Nijlgans	0	1	3	Matkop	-	49	71
Kuifeend	12	8	8	Glanskop	4	0	4
Wilde Eend	-	25	42	Boomleeuwerik	1	12	5
Zomertaling	1	0	0	Veldleeuwerik	1	1	0
Wintertaling	45	18	4	Fluiter	17	12	3
Dodaars	11	9	10	Grasmus	10	19	39
Geoorde Fuut	1	2	0	Tuinfluiter	-	26	4
Wespendief	3	2	4	Zwartkop	-	92	218
Bruine Kiekendief	2	0	0	Sprinkhaanzanger	0	1	0
Havik	8	9	3	Spotvogel	1	0	0
Sperwer	9	2	4	Kleine Karekiet	4	5	3
Buizerd	12	17	16	Boomklever	0	1	119
Boomvalk	2	1	0	Boomkruiper	115	79	99
Waterral	0	1	1	Grote Lijster	36	17	22
Waterhoen	4	-	6	Grauwe Vliegenvanger	47	13	21
Meerkoet	8	5	3	Blauwborst	0	0	3
Kievit	9	2	0	Gekraagde Roodstaart	-	53	48
Houtsnip	5	5	5	Paapje	0	1	0
Tureluur	1	0	0	Roodborsttapuit	3	17	35
Kokmeeuw	+	70	0	Tapuit	1	0	0
Holenduif	11	14	4	Bonte Vliegenvanger	-	37	46
Houtduif	0	0	81	Heggenmus	-	16	19
Zomertortel	23	20	1	Gele Kwikstaart	0	0	1
Koekoek	24	4	0	Boompieper	244	208	114
Kerkuil	-	0	1	Graspieper	42	13	3
Bosuil	1	2	5	Keep	1	0	0
Ransuil	29	4	3	Putter	0	0	13
Nachtzwaluw	0	2	4	Sijs	2	4	10
Groene Specht	1	0	4	Kneu	-	23	25
Zwarte Specht	11	2	3	Barmsijs (Grote of Kleine)	1	0	0
Grote Bonte Specht	96	76	132	Witbandkruisbek	0	2	0
Kleine Bonte Specht	6	2	2	Kruisbek	3	23	13
Wielewaal	7	1	1	Goudvink	-	14	29
Grauwe Klauwier	0	0	3	Appelvink	73	62	100
Kauw	-	7	1	Geelgors	11	14	10
Zwarte Kraai	-	16	5	Rietgors	14	18	11
Raaf	0	0	1				

Bijlage 3. Aantallen broedvogels in Boswachterij Grolloo bij opeenvolgende karteringen.

Soort	1988	2003	2017	Soort	1988	2003	2017
Grauwe Gans	0	0	13	Gaai	-	-	48
Grote Canadese Gans	0	0	4	Kauw	-	14	6
Nijlgans	0	1	2	Zwarte Kraai	-	5	1
Bergeend	1	0	0	Goudhaan	-	-	158
Kuifeend	3	12	5	Vuurgoudhaan	27	12	25
Slobeend	2	0	0	Kuifmees	53	-	38
Wilde Eend	-	-	25	Matkop	-	41	51
Zomertaling	1	0	0	Glanskop	10	0	0
Wintertaling	27	7	1	Boomleeuwerik	1	1	0
Dodaars	8	11	13	Boerenwaluw	-	1	0
Geoorde Fuut	1	8	1	Staartmees	-	23	21
Wespendief	2	1	1	Fluiter	35	1	2
Havik	7	5	2	Braamsluiper	0	1	0
Sperwer	5	2	3	Grasmus	16	9	18
Buizerd	10	17	12	Zwartkop	-	83	141
Torenvalk	2	0	0	Sprinkhaanzanger	0	0	5
Boomvalk	2	0	0	Bosrietzanger	0	1	0
Waterral	0	9	0	Boomklever	0	20	93
Porseleinhoen	0	1	0	Boomkruiper	79	54	73
Waterhoen	-	3	1	Zanglijster	-	68	61
Meerkoet	10	1	2	Grote Lijster	21	16	16
Scholekster	2	0	0	Grauwe Vliegenvanger	50	6	11
Kleine Plevier	1	0	2	Nachtegaal	2	0	0
Kievit	9	0	0	Blauwborst	1	0	2
Watersnip	9	6	2	Gekraagde Roodstaart	-	10	13
Houtsnip	10	4	3	Paapje	3	0	2
Kokmeeuw	0	115	12	Roodborsttapuit	5	16	17
Holenduif	11	12	9	Bonte Vliegenvanger	-	14	36
Houtduif	-	-	52	Boompieper	150	65	65
Zomertortel	50	7	5	Graspieper	2	0	0
Koekoek	11	1	1	Keep	1	0	0
Kerkuil	-	1	1	Groenling	-	3	12
Bosuil	1	1	4	Putter	0	0	17
Ransuil	0	1	1	Sijs	5	0	26
Ruigpootuil	2	0	0	Kneu	-	3	20
Nachtzwaluw	0	1	3	Barmsijs (Grote of Kleine)	2	0	0
Draaihals	1	0	0	Kruisbek	36	22	12
Groene Specht	3	1	4	Goudvink	59	16	32
Zwarte Specht	11	3	4	Appelvink	34	43	82
Grote Bonte Specht	96	46	97	Geelgors	15	19	1
Kleine Bonte Specht	4	1	1	Rietgors	11	11	11

Bijlage 4. Aantallen broedvogels in Boswachterij Schoonloo bij opeenvolgende karteringen.

Soort	1987	2002	2017	Soort	1987	2002	2017
Grauwe Gans	0	0	8	Zwarte Kraai	-	11	3
Grote Canadese Gans	0	0	2	Vuurgoudhaan	44	13	44
Nijlgans	0	1	5	Kuifmees	79	-	63
Kuifeend	0	4	3	Matkop	-	47	66
Slobeend	1	0	0	Glanskop	33	2	0
Wintertaling	12	9	2	Boomleeuwerik	3	7	7
Kwartel	1	0	0	Oeverzwaluw	0	0	138
Dodaars	0	6	4	Staartmees	-	23	27
Fuut	0	1	0	Fluiter	39	5	0
Geoorde Fuut	0	5	0	Grasmus	23	9	29
Wespendief	3	3	2	Zwartkop	-	104	191
Havik	12	9	4	Sprinkhaanzanger	0	0	1
Sperwer	8	4	4	Bosrietzanger	1	0	0
Buizerd	14	16	17	Boomklever	2	21	178
Torenvalk	1	0	0	Boomkruiper	120	108	137
Waterral	0	6	0	Zanglijster	-	99	94
Meerkoet	3	8	0	Grote Lijster	28	24	25
Kleine Plevier	0	8	6	Grauwe Vliegenvanger	50	10	16
Kievit	5	2	3	Nachtegaal	4	0	0
Watersnip	2	3	4	Gekraagde Roodstaart	-	20	29
Houtsnip	10	5	4	Paapje	0	0	2
Wulp	1	0	0	Roodborsttapuit	2	18	23
Tureluur	1	0	0	Tapuit	1	0	0
Holenduif	12	14	3	Bonte Vliegenvanger	-	38	40
Zomertortel	30	12	1	Gele Kwikstaart			3
Koekoek	10	4	1	Boompieper	26	100	94
Bosuil	1	1	9	Graspieper	2	2	3
Ransuil	15	1	0	Keep	1	0	0
Nachtzwaluw	0	1	2	Groenling	-	7	8
Ijsvogel	0	0	1	Putter	0	0	21
Draaihals	3	0	1	Sijs	11	0	22
Groene Specht	8	2	10	Kneu	-	9	19
Zwarte Specht	21	3	5	Barmsijs (Grote of Kleine)	14	0	0
Grote Bonte Specht	147	63	143	Kruisbek	52	1	14
Kleine Bonte Specht	11	2	5	Goudvink	68	13	35
Wielewaal	8	0	2	Appelvink	71	42	162
Grauwe Klauwier	0	0	7	Geelgors	41	19	17
Kauw	-	12	2	Rietgors	5	12	12

van Marnett W. 2017. Broedvogels van het Hoofdalenveld in 2017. Sovon-rapport 2017/155.

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)